

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Vägen till självständighet

En kvalitativ studie om ungdomars identitetsutveckling och självständighetsprocess
vid placering på ett träningsboende

Författare: Fanny Camitz och Karina Skavnes

Handledare: Anna Nelson

Abstrakt

Titel: Vägen till självständighet: *en kvalitativ studie om ungdomars identitetsutveckling och självständighetsprocess vid placering på ett träningsboende.*

Författare: Karina Skavnes och Fanny Camitz

Nyckelord: Ungdomar, identitet, självständighet och träningsboende.

Uppsatsen syftar till att studera hur identitetsutvecklingen och självständighetsprocessen ser ut hos ungdomar som av socialtjänsten är placerade på ett träningsboende, samt hur denna placering påverkar dessa processer. För att vidga förståelsen av dessa ungdomars utveckling vidare har vi även valt att undersöka hur personalen på träningsboendet upplever att ungdomarnas identitetsutveckling och självständighetsprocess påverkas av tiden på träningsboendet. Vi har i denna studie utgått ifrån fyra frågeställningar: Hur upplever ungdomarna att placeringen på träningsboendet påverkat deras självkänsla samt hur de idag uppfattar sig själva? Upplever ungdomarna att deras förmåga till att fatta självständiga beslut kring livssituationen och att klara sig själva har förändrats under placeringen, och i så fall hur? Hur ser personalens tankar och upplevelser ut kring hur ungdomarnas identitetsutveckling påverkats av tiden på träningsboendet? Och hur upplever de att ungdomarnas förmåga till att klara sig själva förändrats under tiden på boendet?

Vi har använt oss av den kvalitativa forskningsmetoden utifrån ett abduktivt förhållningssätt, och vi har valt att göra halvstrukturerade livsvärldsintervjuer med fyra ungdomar och två behandlingsassistenter på ett träningsboende i en stadsdel i Göteborg. Vi har i analysen använt oss av tre olika teoretiska perspektiv, samt ett antal begrepp relaterade till dessa teorier. Dessa begrepp valde vi då vi anser att de är av störst relevans för vårt syfte och vår studie, eftersom vi tror att de berör kärnan i det som vi avsett undersöka. Resultatet i vår studie visar att vistelsen på träningsboendet har en positiv inverkan på ungdomarnas identitetsutveckling och självständighetsprocess, då samtliga ungdomar beskriver att deras förmåga att hantera vardagen och ett självständigt liv stärkts. De beskriver även i samband med detta att de upplever sig ha en starkare självbild. Resultatet visar också att personalen på träningsboendet upplever att både ungdomarnas identitetsutveckling samt deras självständighetsprocess påverkas på ett positivt sätt av placeringen på träningsboendet. Bland annat beskriver de precis som ungdomarna att deras självbild förstärks och att ungdomarna då de flyttar vidare från boendet oftast har en större självständig förmåga vilket betyder att de är redo för ett eget boende.

Tack!

Inledningsvis vill vi framförallt rikta ett tack till de ungdomar samt den personal som har ställt upp som informanter i vår studie. Tack för att ni har delat med er av era upplevelser och berättelser, och för att ni har tagit er tid att besvara våra frågor. Utan er hade denna studie inte varit möjlig att genomföra. Vi vill även tacka träningsboendets samordnare för din positiva inställning till studien samt för din hjälp med tilldelningen av informanter.

Ett stort tack också till vår handledare Anna Nelson för dina inspirerande idéer och för ditt tålamod och stöd i stunder då vi befunnit oss på villovägar. Din konstruktiva kritik har varit till stor hjälp under denna process. Vi vill även tacka Staffan Höjer och Torbjörn Forkby för användbara tips och idéer kring vår studie.

Slutligen vill vi tacka våra vänner och familjer för allt stöd under uppsatsskrivandet!

Fanny Camitz och Karina Skavnes, Göteborg den 27:e januari

Innehållsförteckning

Kapitel 1. Inledning.....	1
1.1 Ungdomstiden.....	1
1.2 Syfte och frågeställningar.....	2
1.3 Begreppsdefinitioner.....	2
1.4 Verksamheten och dess karaktär.....	3
1.4.1 Vårdinsatsernas utveckling mot mellanvården.....	3
1.4.2 Verksamhetsbeskrivning av studieobjektet.....	4
Kapitel 2. Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter.....	5
2.1 Tidigare forskning.....	5
2.1.2 <i>Ungdomars upplevelser av tvångsplaceringar</i>	5
2.1.3 <i>Ungdomar i övergången från institutionsvård till vuxenlivet</i>	6
2.1.4 <i>Val av livsstil</i>	7
2.1.5 <i>Ungdomars identitetsskapande</i>	8
2.2. Teoretiska utgångspunkter.....	8
2.2.1 Identitetsutvecklingen utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv.....	9
2.2.2 Miljöterapi som behandlingsmetod.....	11
2.2.3 Empowerment.....	13
Kapitel 3. Metod.....	15
3.1 Metodval.....	15
3.2 Avgränsningar och kritik av metod.....	15
3.3 Urval av informanter.....	16
3.4 Val av teoretiska perspektiv.....	16
3.5 Studiens genomförande.....	17
3.6 Förståelse.....	18
3.7 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	19
3.8 Etiska överväganden.....	19
Kapitel 4. Resultat och analys.....	21
4.1 Identitet och självbild.....	21
4.2 Självständighetsprocessen.....	27
4.3 En trygg hamn.....	32
4.4 Roller och strategier.....	36
Kapitel 5. Slutdiskussion och förslag på vidare forskning.....	41
Litteraturhänvisningar.....	44
Bilaga 1: Informationsbrev.....	46
Bilaga 2: Intervjuguide – Ungdomarna.....	47
Bilaga 3: Intervjuguide – Personalen.....	50

Kapitel 1. Inledning

1.1 Ungdomstiden

Ungdomsåren, alltså då man är mellan 13 och 20 år, är en period i livet som för många är mycket händelserik och många gånger omtumlande. Andersson (2003) menar att ungdomstiden präglas av den snabba utveckling som människan genomgår, både rent kroppsligt och kognitivt då barndomen så småningom ska övergå till vuxenlivet. Dessa omfattande förändringar kan leda till konflikter både inom och utanför individen, som bland annat kan handla om individens sexualitet och könsrollsuppfattning, frigörelsen från föräldrarna och den unges *identitetsutveckling*. Relationen till föräldrarna blir central under denna period på så sätt att den unge i de flesta fall strävar efter att ta allt större ansvar och inte upplever samma behov av stöd och skydd från föräldrarna som under barndomen. Denna utveckling leder i bästa fall till att relationen mellan förälder och barn blir allt mer jämlik. Författaren menar alltså att ungdomstiden är den period i individens liv där mognadsprocessen behöver nå den nivå som innebär att man kan konstruera jämlika och därmed vuxna relationer. De individer som då har haft en problematisk barndom som präglats av otrygga familjeband har därmed inte samma förutsättningar för att lyckas skapa jämlika och trygga relationer. Vidare menar Andersson (ibid.) att föräldrarnas stöd till den unge under denna period, som är så präglad av inre konflikter, är av stor betydelse. I de fall där familjesituationen är problematisk finns risken att den unge istället söker stöd hos andra ungdomar som också befinner sig i konfliktladdade situationer, eftersom föräldrarnas roller som förebilder ofta är bristfälliga. Detta kan också bero på att den unge har svårare att identifiera sig med ungdomar som inte har problemfyllda familjesituationer i samma grad.

Ann Erling och Philip Hwang (2001) menar också att förändringarna under ungdomstiden får konsekvenser för den unges sociala relationer. De menar att det gäller relationen till familjen men även vänskapsrelationer och relationer till andra vuxna utanför familjen. Författarna menar att den unge i relation till familjen strävar efter att bevara de positiva band som finns, medan man samtidigt får ett allt större behov av att få möjlighet till självbestämmande. Vidare menar författarna att frågor som handlar om den unges *självständighet* blir centrala så som det ofta blir aktuellt när vi människor befinner oss i en ny social position i livet. Självtändighet i sig kan i detta sammanhang ses ur tre olika perspektiv. Dels talar man om den känslomässiga självständigheten som aktualiseras i individens nära relationer, alltså framförallt frigörelsen från föräldrarna. Det andra perspektivet handlar om självständighet i form av förmåga att fatta egna beslut och även att överföra dessa beslut till handling. Enligt författarna (ibid.) innebär sann självständighet att dessa beslut verkligen är ungdomens egna, och att de inte i stor grad påverkats av exempelvis vänskapsrelationer vilket ofta är fallet hos den tonåring som nyligen börjat bryta sig loss från sina föräldrar. Det tredje perspektivet på självständighet rör individens utveckling av egna värderingar och normer gällande bland annat politik, religion och moral.

Enligt Andersson (2003) blir *identiteten* hos ungdomar med problematiska hemförhållanden ofta svagt utvecklad. Han menar att eftersom dessa ungdomar ofta saknar positiva förebilder tenderar de att söka sig till negativa identiteter. Den unge kan lätt identifiera sig med olika typer av negativa roller som den kriminella rollen eller ”missbrukaren”. Det nutida samhällsklimatet kan också ha en inverkan på individens identitetsutveckling. En ungdom måste i dagens samhälle kunna anpassa sig till de krav på flexibilitet och självständighet som allt mer präglar både skola och arbetsliv.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur identitetsutvecklingen ser ut hos ungdomar som är placerade på ett träningsboende. Vi är intresserade av att ta reda på om, och i så fall hur, en sådan placering påverkar denna process. Vidare vill vi undersöka huruvida ungdomarna upplever att placeringen på boendet påverkar deras självständighetsprocess.

För att vidga förståelsen för dessa ungdomars situation ytterligare vill vi även undersöka hur personalen på träningsboendet tror att ungdomarnas identitetsutveckling och självständighetsprocess påverkats av att vara placerade.

Frågeställningar:

1. Hur upplever ungdomarna att placeringen på träningsboendet påverkat deras självbild samt hur de idag uppfattar sig själva?
2. Upplever ungdomarna att de idag är mer självständiga och alltså har större förmåga att klara sig själva än vad de hade tidigare, och på vilket sätt i så fall?
3. Hur ser personalens tankar och upplevelser ut kring hur ungdomarnas identitetsutveckling påverkats av tiden på träningsboendet? Och hur upplever de att ungdomarnas förmåga till att klara sig själva förändrats under tiden på boendet?

1.3 Begreppsdefinitioner

Vi har valt att tydligt definiera de begrepp som är genomgående för vår studie då en del av dem tenderar att ha en vid innebörd. Detta gör vi för att underlätta för läsaren att förstå hur och varför vi valt att använda dessa begrepp.

Ungdom: När vi i vår studie talar om ungdomar i allmänhet hänvisar vi till åldersspannet 13-20 år, men eftersom ungdomarna som medverkat i vår undersökning är mellan 17-20 år utgår vi främst ifrån denna åldersgrupp.

Institution: Vi anser att det är relevant att här definiera begreppet institution då en stor del av vår tidigare forskning och våra teoretiska utgångspunkter refererar till olika typer av verksamheter av denna karaktär. Det träningsboende vi använt som studieobjekt går delvis in under denna benämning, då det är en typ av öppenvårdsverksamhet. Institutioner kan också, enligt Anders Hagqvist och Björn Widingshoff (2000), vara behandlingshem av mer sluten karaktär, dagverksamheter och liknande.

Träningsboende: Träningsboenden är en form av stödboende för ungdomar som är aktuella inom socialtjänsten som på grund av olika typer av problematik i hemsituationen inte kan bo kvar hemma. (Se verksamhetsbeskrivningen nedan).

Identitetsutveckling: I vår studie har vi ett socialpsykologiskt och socialkonstruktivistiskt synsätt, vilket gör att vi betraktar identiteten som en social konstruktion. Här menar vi alltså att identiteten är något som formas i en social och kulturell omgivning. Identiteten utvecklas ständigt, och denna utveckling är beroende av vilken tid och kontext individen befinner sig i.

Självständighetsprocess: Med självständighetsprocess menar vi den utveckling som alla individer genomgår under ungdomstiden. Denna process handlar främst om att utvecklas till en vuxen och självständig individ både på ett praktiskt plan, men också emotionellt, alltså med hänvisning till normer och värderingar.

1.4 Bakgrund

Bristande omsorg, missbruk, kriminalitet eller andra beteendeproblem är de vanligaste orsakerna till att ungdomar placeras utanför hemmet. I och med dessa erfarenheter bär många placerade ungdomar med sig en bristande tilltro och tillit till vuxna, då de under sin uppväxt kan ha utsatts för misshandel och försummelse. Dessa livserfarenheter kan även ha påverkat ungdomens självbild negativt, vilket gör att möjligheten att kunna utveckla tillit och förtroende för vuxna blir en avgörande del i behandlingsarbetet med ungdomarna. Samhället har ett särskilt ansvar för barn och unga som placeras utanför hemmet i samband med ett behov av stöd eller skydd. I dessa fall ska ett långsiktigt arbete upprättas, där ungdomen i fråga deltar i planeringen av detta och ungdomen slutligen kommer att tillägna sig de verktyg som behövs för att kunna ta sig ut i samhället som en självständig individ (www.socialstyrelsen.se/hvb).

Det ovan skrivna refererar till Socialstyrelsens skrift om HVB-hem, vilket vi kopplar till syftet med vårt uppsatsämne. Vi är intresserade av att veta hur institutioners behandlande metoder påverkar ungdomens identitetsbyggande och väg till självständighet. Den tidigare forskning vi studerat riktar sig mer mot de praktiserande behandlingsmetoder som förekommer och resultatet av dessa, snarare än mot ungdomen själv och hur denne påverkas av att befinna sig i miljöer av behandlande karaktär. Det som vi finner intressant är specifikt hur ungdomar som spenderar en del av sin ungdomstid med hjälp av stödinsatser från socialtjänsten, utvecklar sina identiteter och går igenom sin självständighetsprocess. Dessa processer menar vi är något som präglar ungdomstiden för alla individer, men eftersom sociala relationer och den omgivande miljön har så stor betydelse för individers utveckling tänker vi oss att en placering genom socialtjänsten borde ha viss betydelse för hur identitetsutvecklingen och självständighetsprocessen tar sig i dessa fall. Vi menar inte att identitetsutvecklingen och självständighetsprocessen hos dessa ungdomar i regel behöver vara problematisk, den kan däremot ses som extra intressant eftersom ungdomarna i fråga inte befinner sig i den, enligt samhällsnormen, ”normala” position som majoriteten av dagens ungdomar befinner sig i. Då vi närmade oss formuleringen av studiens syfte ställde vi oss själva frågan; hur ser förväntningarna ut på dessa ungdomars utveckling? Kan det möjligtvis vara så att de förväntas vara mer självständiga än vad ungdomar som bor kvar i föräldrahemmet förväntas vara? Om vi funderar över detta, hur många ungdomar flyttar idag egentligen hemifrån då de fortfarande är så pass unga som 17, 18 år? Det är nämligen i denna ålder som många av ungdomarna på träningsboendet i fråga befinner sig, då de genom socialtjänsten placeras där. Kan det till och med vara så att vi som socialarbetare måste ha högre krav på dessa ungdomar på grund av den problematiska sociala situation de befinner sig i?

Det som vi också anser gör just denna grupp av ungdomar intressant är att de inte befinner sig i den traditionella institutionsmiljö där mycket av den tidigare forskning som finns tillgänglig utspelar sig. Enligt vår uppfattning förekommer en ganska omfattande diskussion kring vilka konsekvenser institutionsvård kan få för ungdomar med psykosocial problematik, både inom det sociala arbetets fält, men också i det övriga samhället. De verksamheter som befinner sig i gränslandet mellan institutioner och hemmaplanslösningar i form av olika typer av stödboenden skulle kunna ses som en konsekvens av den utbredda kritik som riktats mot ungdomsinstitutionerna och de förhållandevis nya handlingsstrategier som socialtjänsten tillämpat till följd av denna kritik. Detta menar bland annat Torbjörn Forkby (2006), vars forskning vi berör här nedan. Den grupp av ungdomar som placeras på träningsboenden, referensboenden eller tilldelas andra typer av insatser som innebär att de inte behöver lämna föräldrahemmet blir särskilt intressant att uppmärksamma eftersom de alltså representerar ett relativt nytt förhållningssätt inom det sociala arbetets praktik.

Under våren 2009 gjorde en av oss den studiepraktik som genomgås på Socionomprogrammet, på ett träningsboende för ungdomar i Göteborg. Därigenom väcktes ett intresse för socialt arbete med ungdomar på denna arena. Framförallt med den grupp av ungdomar som inte omfattas av mer allvarliga sociala problem och behöver vårdas på slutna institutioner, utan där socialtjänsten istället väljer att med hjälp av SoL (Socialtjänstlagen) placera ungdomen på en öppen institution där ungdomen i samverkan med socialsekreteraren, kontaktpersonen på boendet och sitt övriga sociala nätverk (familj, skola med flera) tillsammans arbetar utefter de mål som formulerats för behandlingen. Då vi båda har ett intresse för detta område kändes det naturligt för oss att lägga vårt uppsatsämne i denna riktning. Med detta som grund utvecklades funderingar och diskussioner kring hur öppenvård/mellanvård av ungdomar fungerar och en vilja i att fördjupa oss i hur ungdomars identiteter konstrueras och omformas under behandling på institution. Vi finner det framförallt intressant att undersöka hur självständighetsprocessen påverkas då ungdomen genomgår en behandling på institution och dennes tankar kring hur det hade kunnat utvecklas om ungdomen fortfarande befunnit sig i hemmiljön.

1.4 Verksamheten och dess karaktär

För att ge läsaren en bild av hur den typ av verksamheter vi valt att använda som undersökningsobjekt växt fram i det moderna samhället har vi här valt att beskriva bakgrunden till mellanvårdens fortskridande utveckling på 1990-talet. Detta då träningsboendet som våra informanter är placerade på är av mellanvårds karaktär, vilket i detta fall innebär att behandlingen och miljön på träningsboendet formges utifrån idén om att ungdomen ska kunna känna att denne har möjlighet att påverka behandlingsprocessen, och tillsammans med personalen arbeta för de olika mål som sätts vid behandlingens inledande fas. Vi kommer också att beskriva hur denna typ av arbetsätt kan se ut, för att öka läsarens möjligheter att sätta sig in i hur- och varför verksamheten ser ut som den gör.

1.4.1 Vårdinsatsernas utveckling mot mellanvård

I slutet av 1980-talet fanns en stark kritik mot socialtjänstlagens intentioner, som i teorin strävade efter närhetsprincipen och normalisering hos barn- och ungdomar, men i praktiken i alltför liten utsträckning hade utvecklat öppna insatser där dessa intentioner kunde förverkligas (Forkby 2006). Forkby (ibid.) talar vidare om att institutionsvården under 1990-talet fortsatte att öka, men att det samtidigt identifierades en tydlig ökning av öppenvårdsinsatser. Detta som ett svar på andra alternativ än institutionsvård i samband med att kritiken mot institutionsvården och kommunernas ansvarstagande för utagerande ungdomar blev tydligare. En efterfrågan på mer handlingskraftiga sätt att hantera ”ungdomsproblemen” växte sig starkare och därigenom startades en omfattande satsning på ”mellanvården”.

1.4.2 Verksamhetsbeskrivning av studieobjektet

Den verksamhet som varit i fokus för vår studie är ett så kallat träningsboende för ungdomar mellan 16 och 21 år i en stadsdel i Göteborg. Träningsboendet är indelat i tre olika stödnivåer, stöd ett, två och tre. Stöd tre som är den första stödnivån där ungdomen vanligtvis börjar sin process vid flytten till träningsboendet, innebär att ungdomen har heldygnsomsorg. Ungdomen bor i det hus där personal finns tillgängliga dygnet runt. På denna stödnivå har varje ungdom två kontaktpersoner som har ett ytterligare ansvar för ungdomen. Om den unge inte har ett lika omfattande behov av stöd är det stödnivå två som är aktuellt då ungdomen flyttar in på träningsboendet. Denna stödnivå innebär att ungdomen bor i en självständig

lägenhet och ansvarar för att sköta alla vardagssysslor själv. Ungdomen har dock fortfarande daglig kontakt med personal som befinner sig i de båda hus där ungdomarnas lägenheter finns. Då personalen på träningsboendet, socialtjänsten och ungdomen själv anser att ungdomen är redo att ta ytterligare eget ansvar finns den sista stödnivån, stödnivå ett. Den tredje stödnivån innebär ett renodlat träningsboende, där ungdomen bor i en egen lägenhet. Då har inte ungdomen längre daglig kontakt med personalen, utan kontakten sköts framförallt av kontaktpersonen som har kontaktträffar med ungdomen minst en gång i veckan. Denna stödnivå fungerar som ett referensboende, vilket innebär att ungdomen under de sex månader genomgår en så kallad referenstid. Detta innebär att om ungdomen sköter sitt boende på ett fungerande och ansvarsfullt sätt, och betalar hyran i tid, får ett referensbrev skrivet av sin kontaktperson. Referensbrevet talar om att man ifrån träningsboendets sida upplever att den unge i fråga är en person som kan ta ansvar för ett eget boende. I de allra flesta fall leder detta till att den unge om den så önskar kan teckna ett kommunalt kontrakt hos socialtjänsten där ungdomen alltså kan få hyra en lägenhet genom socialtjänsten som på sikt kan leda till ett förstahandskontrakt.

Placeringen på träningsboendet kan ske genom bistånd enligt SoL (socialtjänstlagen) eller enligt LVU (lagen om vård av unga), men man tar inte emot de ungdomar som har ett mycket destruktivt leverne i form av till exempel allvarligt missbruk eller grov kriminalitet. Anledningen till detta är att verksamheten inte är utformad för att ta emot denna grupp av ungdomar. Verksamheten strävar efter att i största möjliga mån skapa en verksamhet som svarar upp till ungdomens behov, samt att detta ska ske i samverkan med både föräldrar, den unges socialsekreterare, skolpersonal och ungdomen själv. På detta sätt vill man stärka ungdomens självförtroende och verka för större stabilitet i den unges sociala situation.

Kapitel 2. Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter

2.1 Tidigare forskning

Vi har under sökandet efter tidigare forskning kring vårt ämne funnit en hel del forskning som berör institutionsvården av ungdomar utifrån olika perspektiv, och framför allt den traditionella slutna institutionsvården. Vi har även hittat forskning som går inom området hemmaplanslösningar i arbetet med ungdomar, men vi har i detta haft svårigheter i att hitta forskning som behandlar just den typen av verksamheter som vår studie fokuserar på, då den ligger i gränslandet mellan institutionsvård och hemmaplanslösningar. Vårt studieobjekt är alltså ett så kallat tränings- och/eller stödboende för ungdomar, och det som skiljer denna typ av verksamhet ifrån institutionsvården är framför allt att majoriteten av placeringarna görs med stöd av Socialtjänstlagen (SoL) och inte genom Lagen om vård av unga (LVU), även om verksamheten i vissa fall kan ta emot sådana fall.

För att skapa en så översiktlig och tydlig bild som möjligt av forskningen som finns inom vårt ämnesområde har vi sökt efter aktuell forskning via olika databaser, främst universitetsbibliotekets databas GUNDA, men även databaser såsom LIBRIS, SwePub, Social Services Abstracts (CSA) och PsycINFO. Då mellanvården är en flerdimensionell typ av vård och inte har någon direkt motsvarighet internationellt, har det varit svårt att hitta forskning inom detta område. Vi har däremot sökt på liknande begrepp, exempelvis *residential care* och *open care*. Andra internationella sökord vi använt oss av är *youth*, *youth's at risk*, *community based interventions*, *adolescence* och *identity*. Slutligen har vi inom de svenska databaserna sökt på orden *ungdomar*, *identitet*, *självbild*, *självständighet*, *vändprocesser*, *självkänsla*, *upplevelser*, *institutionsbehandling* och *ungdomsvård*.

2.1.2 Ungdomars upplevelser av tvångsplaceringar

Ingrid Claezon (2004) som är docent och universitetslektor i socialt arbete vid Malmö

högskola har gett ut boken ”Tvångsomhändertaganden- Ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv”. Studien berör de åtgärder som socialarbetare genomför och hur man i dessa typer av ärenden agerar ”ställföreträdande förälder”. Men framförallt ligger fokus på ungdomarnas, föräldrarnas och socialarbetarnas upplevelser av dessa processer. Den röda tråden genom denna text är vägarna in och ut ur samhällsvården, och författaren är även särskilt intresserad av vilka faktorer det är som leder till att ungdomarna till slut lämnar samhällsvården. Claezon (ibid.) menar att praktiken inom denna typ av samhällsvård bör grundas i principen om ett så kallat ”partnerskap” mellan familjen och socialarbetarna. Med partnerskap syftar författaren i detta sammanhang på klientens delaktighet i allt från utredningsstadiet till eventuell vård.

I presentationen av studiens resultat beskriver författaren att ungdomarna har framhållit en god relation till den enskilda socialarbetaren som en förutsättning för ett lyckat socialt arbete. Socialarbetarens engagemang, förmågan att lyssna på ungdomen samt att ungdomen kan känna tillit till socialarbetaren anges som viktiga faktorer för denna relation. Det är dock inte helt lätt, menar Claezon (2004), att bygga upp en tillitsfull relation till en ungdom då man samtidigt planerar ett tvångsomhändertagande, eftersom denna handling innebär att man i praktiken förändrar klientens livsmönster. Informanterna beskriver ett ambivalent förhållningssätt till socialarbetarna. Ena stunden upplever de att de vill bli lämnade ifred, medan de samtidigt är tacksamma för de stöd de får. Då författaren talar om mötet mellan ungdomen och socialarbetaren, ser hon detta möte som ett möte mellan två världar. Claezon (ibid.) menar därmed att det finns en viss skillnad mellan hur ungdomarna uppfattar sig själva som individer och hur socialarbetarna ser på dem. Ungdomarna uttrycker att denna bild grundar sig på myter och rutiner hos socialarbetaren. Denna känsla uppstår främst då ungdomen upplever att socialarbetaren inte ser henne, lyssnar på henne eller möter henne med den respekt som hon begär, vilket leder till att ungdomen känner sig mer utsatt. Ungdomarna i studien har erfarenheter av ett antal olika placeringar. Ofta har placeringen avbrutits på grund av att ungdomen fått ett sammanbrott, exempelvis då ungdomen rymt från institutionen eller blivit utskriven på grund av sitt eget agerande. Ungdomarna beskriver att sammanbrotten berott på att de inte har trivts med de vuxna på institutionen eller i fosterfamiljen.

2.1.3 Ungdomar i övergången från institutionsvård till vuxenlivet

Clara Daining och Diane DePanfilis (2007) vid universitetet Maryland School of Social Work har skrivit den vetenskapliga artikeln ”*Resilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood*” som ett svar på den forskning som enligt författarna ofta bortser från ungdomarnas egna upplevelser av att vara placerad, något som är av yttersta vikt för att kvaliteten på behandlingen ska kunna bli så hög som möjligt. Artikeln utgår ifrån en kvantitativ undersökning genomförd av samma författare, där 100 ungdomar som någon gång under perioden 1 oktober 1999 och 30 september 2000 avslutat kontakten med fosterhem eller andra typer av institutionsplaceringar. Ungdomarna i undersökningen var mellan 18 och 25 år, och svarade på en enkät med frågor gällande sin självförsörjning och hur behandlingen på institutionen påverkat deras förmåga att hantera vardagen efter avslutad behandling.

I artikeln talar Daining och DePanfilis (2007) om att ungdomar i övergången från ungdomsvård till vuxenlivet utgör en utsatt subgrupp, då dessa ungdomar förutom att ha växt upp under missgynnsamma förhållanden också tidigt tvingas ta rollen som självförsörjande och självständiga individer i samband med avslutad behandling. Syftet med denna studie är att identifiera personliga och interpersonella faktorer som varit avgörande för ungdomarnas återhämtningsförmåga och motståndskraft för framtida livsmotgångar, efter den avslutade behandlingen. I studien har ungdomar intervjuats kring ämnet ”självförsörjande” och teman såsom utbildningsnivå, sysselsättning, boendesituation, föräldraskap, hälsoriskbeteende,

kriminellt beteende, socialt stöd, samhälleligt stöd och stresshantering. Vidare har de i studien jämfört sambandet mellan stödsystemet, alltså institutionen, och stresshanteringen hos ungdomarna och deras förmåga att reflektera kring- och hantera deras livssituationer. För att i empirin kunna komma fram till hur ungdomarna upplever rollen som självförsörjande har författarna till att börja med utgått från de teman som nämnts ovan, och i dessa kunnat se hur många som exempelvis blivit föräldrar under behandlingstiden, haft en inkomstbringande sysselsättning och så vidare. Därefter har Daining och Panfilis (ibid.) summerat resultaten för varje ungdom i dessa kategorier och sammanfört resultaten på frågorna inom varje tema. Majoriteten (67 %) av ungdomarna fick ett resultat som låg på 7 eller högre, vilket visar på att gruppen som helhet har en förhållandevis hög förmåga att själva hantera sin livssituation, utefter de olika kategorierna, efter avslutad institutionsplacering. Författarna drog även slutsatser utifrån olika variabler såsom exempelvis kön, ålder och ungdomens nätverk, där de kunde se att sannolikheten för kvinnor att kunna hantera stress i vardagen och sina livssituationer var högre än för männen, men även att denna återhämtningsförmåga går parallellt med stigande ålder. Övergången från att vara institutionsplacerad till att bli en vuxen och självständig individ är en process som är unik för varje individ, och ter sig på olika sätt beroende på den kontext som individen befinner sig i och vilka resurser och styrkor individen har. Målet med studien har därmed varit att kunna identifiera eventuella förändringar som skulle kunna göras i arbetet för ungdomarna i övergången mellan placeringen och vägen ut till ett självständigt liv.

2.1.4 Val av livsstil

Stig-Arne Berglund (2000) som är verksam vid Umeå Universitet har skrivit avhandlingen *Val av livsstil* som är en studie om hur ett antal ungdomar som är omhändertagna och problemdefinierade förhåller sig till sina problematiska bakgrunder och sedan skapar sina egna liv. I denna studie menar Berglund (ibid.) att det har varit viktigt att belysa ungdomarnas egna upplevelser, samt att även låta deras röster vara utgångspunkten för de teoretiska slutsatser som han sedan gjort.

Berglund (2000) framhåller att dessa ungdomar alltid på något sätt väljer livsstilar och att dessa val skapas i förhållande till det sociala sammanhang där ungdomen befinner sig. Det som framförallt har betydelse för dessa val är de nära relationer som omger ungdomen, och det är också detta som ungdomarna beskriver haft stor betydelse för de förändringar som skett i deras liv. De beskriver alla att de har haft "någon" som funnits där och gjort stort intryck på dem, och Berglund (ibid.) sätter dessa relationers betydelse i motsats till behandlingshennens metoder inverkan på deras utveckling. Ungdomarna, menar han, upplever inte att dessa behandlingsmetoder har varit av stor betydelse i detta sammanhang, men däremot alltså de personer som funnits tillgängliga som ett stöd på olika sätt. Berglund (ibid.) menar vidare att många av dessa ungdomar då de efter avslutad behandlingstid flyttar vidare riskerar att drabbas av ensamhet och utanförskap. Man är inte längre "någon" eftersom man oftast tagit avstånd från det som tidigare har präglat identiteten, som till exempel droger och kriminalitet. Det blir en stor utmaning att finna sin nya plats i världen, men författaren menar att de ungdomar som trots dessa utmaningar tagit sig igenom denna period beskrivit betydelsefulla faktorer för identiteten som funnits att tillgå, exempelvis lägenhet, familj, arbete eller partner. Dessa typer av konkreta tillgångar får en avgörande betydelse för den nya livsstil som ungdomarna konstruerar och som sätts i kontrast till det tidigare sättet att leva.

Vidare visar resultatet av avhandlingen på skillnader i de studerade ungdomarnas livsvillkor. Dels har de både haft skilda upplevelser av olika grader av problematiska uppväxter, men de stora skillnaderna, menar Berglund (1998) har visat sig i konstruktionen av socialt kön. De rörelsemönster som författaren framförallt kunnat urskilja genom sina informanternas berättelser

var hur pojkarna tenderade att välja livsstilar som präglades av kriminalitet och våld, medan det som blev mest centralt i flickornas utveckling till kvinnor blev att tidigt bryta upp hemifrån och genom att framförallt välja ”farliga pojkar” både ställa sig utanför och samtidigt underordna sig det normativa. Berglund (ibid.) talar bland annat om hur pojkarna tidigt knöt starka sociala band utanför familjelivet och att de ständigt begärde bekräftelse och respekt av hos dessa sociala kontakter. Vidare menar författaren att dessa pojkars livssituationer präglades av prestationer och blev en typ av maktkamp mellan de själva och socialtjänstens tvångsåtgärder som i stor utsträckning fick pojkarna att förstärka den avvikande livsstilen istället för att välja en annan väg. Flickorna hanterade sina livssituationer på ett annorlunda sätt, menar Berglund (ibid.), då de antog ett förhållningssätt som ”överlevnadskonstnärer”. Med denna beteckning syftar författaren på att flickorna konstant valde att underordna sig och anpassa sig till den livssituation de befann sig i. Genom samhällets rådande kvinnliga könsroll konstruerade flickorna en roll som innebar att de kunde anpassa sig efter det kaos som omgav dem.

2.1.5 Ungdomars identitetsskapande

Då vi sökt efter tidigare forskning på området hittade vi även en c-uppsats som vi upplevde hade mycket stor relevans för vår studie. I uppsatsen *Han ville inte bänka in kunskap utan mer ett sätt att tänka- en studie om ungdomar, identitet och socialisation* har Jonsson och Salén (2009) undersökt hur ungdomar med stödinsatser från socialtjänsten i form av kontakt person påverkas i sin identitetsbildning. Fokus har framförallt varit ungdomarnas egna upplevelser av vilken roll kontaktpersonen har haft för hur de ser på sig själva i förhållande skola, familj och vänner. Resultatet av studien visar att ungdomarnas syn på sig själva förändrats sen de fått kontakt med sina kontaktpersoner, en del av ungdomarna menar även på att de har lärt sig att tänka på ett annat sätt än tidigare. Jonsson och Salén (ibid.) menar att ungdomarnas familjer inte har kunnat erbjuda det känslomässiga stöd som de har haft behov av, samt att föräldrarnas roll som förmedlare av normer och värderingar har försvagats. Vidare menar författarna att detta tenderar att leda till att ungdomarna hamnar i något som de kallar ”orienteringsosäkerhet” då de står inför en rad olika val och möjligheter inför vuxenlivet, vilket i sin tur också kan få positiva konsekvenser då det ökar möjligheten för olika typer av frigörelseprocesser.

Studiens resultat visar också på att kontaktpersonerna har haft en annan typ av legitimitet för ungdomarna vad det gäller normer och värderingar än vad föräldrarna har haft i dessa fall. Genom sin relation till ungdomarna har det skapats en annan typ av förtroende än vad föräldrarna kanske har kunnat ge. Kontaktpersonen fungerar som en trygg, utomstående vuxen som man pratar om sådant som man inte vågar prata med vare sig sina vänner eller familj om, och som man kan reflektera över sina val och den identitet som man håller på att skapa. På detta sett ser författarna att kontaktpersonerna har haft betydelse för hur ungdomarna idag ser på sig själva i förhållande till familjen, skolan och vännerna, samt att de för vissa av ungdomarna har påverkat deras sätt att förhålla sig till omgivningen. Här framhåller alltså författarna betydelsen av den relation som kontaktpersonen har skapat till ungdomen, som har skapat förutsättningen för ett förändringsarbete.

2.2 Teoretiska utgångspunkter

Vi har i vår studie valt att använda oss av begrepp inom bland annat socialpsykologins område, då denna inriktning på flera plan behandlar de fenomen som vi är intresserade av att undersöka; alltså den frigörelseprocess och det identitetsbyggande som tar form under ungdomstiden. Här anser vi det vara av vikt att även lyfta upp liknande begrepp inom utvecklingspsykologin för att förstärka bilden av hur dessa tankesätt växt fram i det moderna samhället och utvecklats till perspektiv med mer konstruktivistiska och kritiska ingångar. Då vi avser att förtydliga dessa fenomen och dess processer ytterligare har vi vidare valt att i

analysen ta hjälp av socialpedagogiska begrepp, framför allt kring den socialisationsprocess som även den är betydelsefull för ungdomens övergång till vuxenvärlden. Något som är genomgående i vår studie är vårt sätt att förhålla oss till den empiri vi samlat in, vilket vi tar oss an utifrån ett socialkonstruktivistiskt förhållningssätt. Med andra ord strävar vi efter att ta oss in under ytan och komma åt den komplexitet som döljer sig i föreställningarna kring ungdomar som genomgår en identitetsutveckling och självständighetsprocess på ett träningsboende, samt hur dessa ungdomar upplever detta. Enligt Sören Barlebo Wenneberg (2001) pekar socialkonstruktivismen på att verkligheten är socialt konstruerad, alltså att den skapas i kollektiva handlingar, kulturella sammanhang och i samspelet människor emellan. Vi kommer alltså att utgå ifrån att identiteten formas i relationen till en föränderlig omgivning. Då vi främst kommer att utgå från socialpsykologin i vår analys har vi valt att integrera denna teori med socialkonstruktivismen, vilket fört oss till bland annat sociologen Anthony Giddens (1991) tankar om ”den industrialiserade världen” och den mer nutida Thomas Johansson (1999), som representerar en av dagens mer kritiska socialpsykologer och utgår ifrån begreppet *social interaktion* när han talar om andra begrepp som exempelvis *identitet*, *reflexivitet* och *livsprojekt*. Burr (2003) menar att kritisk socialpsykologi skiljer sig från den allmänna socialpsykologin på så sätt att den kritiserar och ifrågasätter de frågeställningar och metoder som den traditionella psykologin använder, samt de ”svar” som teorin tillhandahållit genom tiderna. I det moderna samhället har man alltså mer och mer börjat ifrågasätta sociala fenomenens naturlighet eller oundviklighet, då man menar att det är problematiskt att ta det direkta eller omedelbara för givet då den sociala världen är skapad utifrån sociala konstruktionsprocesser.

2.2.1 Identitetsutvecklingen utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv

Man kan i stora drag urskilja två olika sätt att se på identitetsskapandet. Det ena synsättet hänvisar till det traditionella samhället där traditioner, normer och värderingar som förmedlats till individen både genom familjen och från samhället är avgörande för skapandet av individens identitet. Detta sätt att se på personlig identitet företräds särskilt av teoretiker som utvecklingspsykologerna Erik Homburger Erikson och James Marcia (Frisén/ Hwang 2006), vilka alltså menar att identiteten är något som skapas utifrån individens utveckling. Utvecklingspsykologin har haft en avgörande betydelse för hur vi idag ser på individens identitetsskapande, men den har på senare år blivit kritiserad för att inte ta hänsyn till hur de samhällsliga förändringarna inverkar på vårt konstruerande av identiteten och att i de fall man fört i ett samhällsperspektiv i analysen har bilden av samhället tenderat att te sig allt för statisk. Utvecklingspsykologin har även blivit kritiserad för att förmedla normativa föreställningar kring hur en ”bra utveckling” ser ut och hur individens sexualitet skapas, samt att dessa föreställningar är förlegade och alltså svåra att applicera på den moderna människans utveckling, menar Johansson (Frisén/ Hwang 2006). Detta är en kritik som moderna teoretiker som även Anthony Giddens, Thomas Ziehe representerar.

Det centrala inom Eriksons (Frisén/ Hwang 2006) identitetsforskning är den bestående känslan av att vara en och samma person livet ut. Här menar han att så länge individen innehar en stabil identitet kan dennes livssituation och relationer förändras, men ändå kvarhålla känslan av att man själv är densamma, oavsett kontext. Erikson (ibid.) definierar identiteten och känslan av att ”jag är jag” som en subjektiv upplevelse som i sin tur är beroende av psykologiska, biologiska och sociala aspekter hos individen. Erikson (ibid.) utgår ifrån att identiteten fortsätter att formas under hela livet och att olika perioder i livet innefattar olika utvecklingsfaser med utvecklingskriser som behöver lösas för att komma vidare till nästa fas. Att kunna känna tillit, självständighet och ha initiativförmåga är exempel på positiva konsekvenser av krislösandet. Detta är egenskaper som kan vara svåra att utveckla om de tidigare konflikterna präglats av negativa lösningar. Detta kan i sin tur slutligen leda till en ofullständig identitet. James Marcia (Frisén/ Hwang 2006) följer i mångt och mycket

Eriksons tankar i sitt arbete och menar att tonåringen i sin identitetsutveckling behöver prova olika roller, samtidigt som individen behöver ta ställning till exempelvis en framtida yrkeskarriär och definitioner av relationer.

Marcia (Frisén/ Hwang 2006) delar upp ungdomarna i fyra grupper varav den första inbegriper ett tillstånd där ungdomen har etablerat en sammanhängande känsla av identitet genom prövningar av olika roller och även tagit ställning till dem. Detta kallar han *den fullbordade identiteten*. Vidare pratar han om *moratorium*, vilket innebär att ungdomen befinner sig i en period av utforskande och experimenterande. Dessa ungdomar beskrivs som osäkra och tenderar att vara ambivalenta i familjereationer. Denna fas kan ses som en slags övergångsfas till *den fullbordade identiteten*, där ungdomen enligt Marcia (ibid.) har etablerat en sammanhängande identitet och tagit ställning till flera utforskade roller. Han menar vidare att ungdomar med fullbordade identiteter ligger på den mest utvecklade och mogna identitetsnivån, och kan lyssna på och ta till sig av utomståendes åsikter men ändå bibehålla sina egna grundläggande värderingar och mål.

Vad vi anser vara av intresse i denna gruppindelning är den tredje gruppen, där ungdomarna enligt Marcia (Frisén/ Hwang 2006) utvecklat en *för tidig identitet*. Här talar han om att ungdomar inom denna grupp tagit ställning till olika roller och relationer utan att ha utforskat och ifrågasatt dem. Genom att oreflekterat ha tagit över värderingar ifrån föräldrar och andra betydelsefulla vuxna formas en svag identitet, vilket leder till att förmågan att kunna hantera kommande livskriser anses vara bristfällig. Johansson (Frisén/ Hwang 2006) väljer istället att se identiteten som en social konstruktion, som en ständigt pågående process som skapas utifrån sociala, kulturella, historiska och ekonomiska faktorer. Han menar att alla individer föds in i en viss klass, med en viss nationell tillhörighet och i en särskild kropp, men han anser inte att dessa faktorer är statiska. Vi kan också välja att "byta" exempelvis kön eller klasstillhörighet. Förutsättningarna för identitetsskapandet, menar författaren (ibid.) ligger i förhållandet mellan det subjektiva; alltså drömmar, val och möjligheter och det objektiva; alltså sociala och materiella hinder. Vi är i vår studie intresserade av att bland annat se hur ungdomarna på träningsboendet konstruerar och utvecklar sina identiteter, och om de problematiska hemförhållanden de kommer ifrån påverkat den riktning som utvecklingen tagit. Vidare är vi intresserade av att se om träningsboendet påverkat denna process, och om det i så fall påverkat dess riktning på ett annat sätt. Här talar Johansson (ibid.) om att ungdomars identitetsskapande tar sin form utifrån olika förutsättningar beroende av sociala begränsningar. Det är inte alltid lätt att på individuell nivå se hur faktorer såsom kön och klass direkt inverkar på oss. Men dessa mönster, menar han, internaliseras hos individen och visar sig sedan genom exempelvis värderingar, attityder och dålig självkänsla. Denna brist på självkänsla får konsekvenser för individen då man har en känsla av att inte räcka till, att ha fel bakgrund och kanske därför exempelvis låter bli att studera på universitetet om man har arbetarklassbakgrund. De ungdomar som lever i problematiska hemförhållanden och har ett bristfälligt socialt kapital tenderar att åta sig ett stort ansvar både för sig själv och för de närstående. Detta kan i sin tur leda till ett slags "åsidosättande" av identitetsskapandet hos individen, då denne får mindre utrymme att engagera sig i detta projekt.

Johansson (Frisén/ Hwang 2006) talar även om *relativ öppenhet* inom arenan för identitetsskapandet, vilket innebär att identiteten inte formas enbart genom familjens klasstillhörighet, etnicitet eller individens könstillhörighet. Istället måste den enskilda individen engagera sig i sitt identitetsskapande. I det posttraditionella samhället präglas vi av vetskapen att det inte finns några givna traditioner som bestämmer hur vi bör konstruera våra identiteter. Detta gör identiteten mycket komplex och vi omvärderar och ifrågasätter ständigt det som man historiskt sett som naturligt eller självklart. Med andra ord kan man därför se det moderna identitetsskapandet som en frigörelseprocess, där behovet av självbestämmande

ökar, känslan av beroende gentemot föräldrarna minskar och de normer och värderingar som tidigare setts som självklara ifrågasätts allt mer (Erling/ Hwang 2001).

För att förtydliga kan paralleller dras till Giddens (1991) sätt att se på självet och dess *reflexiva projekt*. I det moderna samhället, menar han, måste individen förhålla sig till en uppsjö av möjligheter och val, vilket ger individen stor chans att själv välja hur den vill skapa sitt eget livsprojekt. Därav påverkar alltså modernitetens reflexivitet människans konstruerande av självet. Självet har alltid gått igenom förändringar som har krävt psykisk omorganisering, även i traditionella kulturer. Skillnaden är, menar Giddens (ibid.), att i dessa kulturer där livet var ungefär detsamma under generationernas skiftande var förändringarna i identiteten redan förutbestämda då ungdomen blev vuxen. Vidare menar Giddens (ibid.) att vi i det moderna västerländska samhället i stället tvingas att ständigt utforska och konstruera självet, vilket alltså är en reflexiv process.

Något annat som Johansson (Frisén/ Hwang 2006) tar upp kring identitetsskapandet är begreppet *differentiering*, som ytterligare belyser vikten av sociala miljöer som avgörande för ungdomars möjlighet till identifikation och konstruerande av identiteten. Sociala miljöer, eller den kollektiva gemenskapen, har också en stark inverkan på det individuella projektet, då individen förhåller sig till- och hela tiden utgår ifrån vad han eller hon kan vinna på denna gemenskap. Här visar alltså både Giddens (1991) och Johansson (Frisén/ Hwang 2006) tydligt att de utvecklingspsykologiska begreppen och synsätten kan ses som svåra att applicera på ungdomar i det moderna samhället.

2.2.2 Miljöterapi som behandlingsmetod

För att ytterligare sätta fokus på hur det praktiska arbetet med ungdomar på institution utformas, samt vilka konsekvenser dessa behandlingsmetoder kan få för klienternas identitet och självständighetsprocess har vi valt att använda oss av miljöterapi. Enligt författarna Anders Hagqvist och Björn Widinghoff (2000) dök begreppet miljöterapi som metod upp för drygt femtio år sedan. Miljöterapi blev då till en början aktuell framförallt inom psykiatrin, för att sedan också bli central inom ungdoms- och missbrukarvården. Vidare menar Jenner (2000) att detta begrepp är mycket mångfacetterat eftersom det syftar till en rad olika typer av förklaringsmodeller och praktiska verksamheter. Han menar också att miljöterapi kan användas i olika syften, vilka ger uttryck för skilda etiska och politiska värderingar. Jenner (ibid.) menar dock inte att metoden i sig representerar en viss typ av värderingar, utan att det är själva användandet av miljöterapi i sig som blir avgörande. Detta beror till stor del på hur de professionella i en behandlingssituation betraktar den problematik som klienten har och vad som är orsaken till denna problematik. Det som han anser vara gemensamt för miljöterapi som metod och som dessutom skiljer sig från andra typer av behandlingsmetoder är att man ser klienten som ett subjekt, som "en av oss" och inte som ett objekt som ska bli behandlad. Vidare menar Jenner (ibid.) att man i miljöterapi ser behandlingsprocessen som en läroprocess där den grundläggande tanken är att man genom att hjälpa en annan människa också kan hjälpa sig själv. Den som fungerar som "hjälpare" i denna process ska lära sig att denne genom att hjälpa klienten kan få stor betydelse för klientens livssituation och stärks genom denna process. Klienten lär sig i sin tur att det finns personer som har förståelse och som vill vara till hjälp, på detta sätt väcks ett hopp hos klienten. Andersson (2003) menar också att relationsuppbyggnaden är en viktig del i miljöterapi. Han menar att relationen till personalen, och framförallt till kontaktpersonen ska fungera som en hjälp i klientens uppbyggande av det egna jaget. Relationen syftar till att lära ungdomen att en relation kan vara varaktig och att man kan dela både negativa och positiva känslor tillsammans, samt att relationen också kan skapa tillit. Kontaktpersonen blir också någon som ungdomen kan identifiera sig med.

Andra faktorer som Jenner (2000) menar är viktiga i den miljöterapeutiska behandlingsmetoden är att kommunikationen mellan behandlare och klient präglas av öppenhet och att personalen fungerar som positiva förebilder. Författaren menar också att man bör vara medveten behandlare om hur man bäst förhåller sig till sin egen auktoritet i arbetet med klienterna. Funktionen i detta är att sträva efter att ha auktoritet utan att vara auktoritär. Framförallt är det viktigt, menar Jenner (ibid.) att klienten ständigt är medveten om och förstår vad målen med behandlingen innebär, för att på detta sätt kunna göra dessa mål till sina egna. Vidare menar han att strukturen också är mycket betydelsefull för att det miljöterapeutiska arbetet ska fungera på ett positivt sätt. Strukturen består av ett antal regler som syftar till att verka problemlösande och även för att göra arbetets mål lättare att förverkliga.

Enligt Elsebeth Fog (2000) menar Erik Larsen och Barbro Selnes att man inom miljöterapi systematiskt använder sig av institutionens sociala, fysiska och psykologiska miljö som en pedagogisk plats att lära på. Personalen får här en fostrande roll där syftet är att hjälpa klienten att slussas tillbaka till samhället. Klienten får lära sig att ta ansvar och samverka med andra. Fog (ibid.) tar här upp miljöterapi som ett socialpedagogiskt redskap. Enligt författaren menar Inge Kvaran (Fog 2000) att miljöterapi är både omsorg, uppfostran och behandling. Ungdomarna på institutionen ska få nya erfarenheter och uppleva nya relationer. Det viktiga, menar han, är att behandlingsarbetet alltid styrs av klientens behov och utveckling, och att miljöterapi även består av gemensamma värdenormer och etiska förhållningssätt. Vidare menar han att socialpedagogiken måste användas som både en teoretisk och praktisk ram för detta arbete, då det gäller behandling av barn och ungdomar.

Psykologen Leif Andersson (2003) intresserar sig för hur den miljöterapeutiska behandlingsmetoden används i arbetet med barn och ungdomar som blir aktuella inom barn och ungdomspsykiatri, samt de ungdomar som placeras på behandlingshem i socialtjänstens regi. Författaren menar att det är de nära relationerna i familjen som har störst betydelse för vilken typ av socialisation barnet kommer att präglas av under uppväxten. De barn som växer upp med trygga familjeförhållanden går med tiden igenom en självständighetsprocess där förmågan att ta hand om sig själv ständigt utvecklas. Parallellt med denna utveckling utvecklas också barnets förmåga att anpassa sig socialt till sin omgivning. Men, menar författaren, hos de barn där uppväxten istället präglas av en instabil familjesituation där barnet får svårt att känna tillit till vuxenvärlden riskerar denna utveckling att bli begränsad. Detta kan leda till att dessa barn både kan få svårigheter i att anpassa sig till sin omgivning och även att undvika faror. Andersson (ibid.) menar att barns skilda motståndskraft och känslighet leder till att social problematik får olika stora konsekvenser för dessa barn, och att det även beror på de erfarenheter som barnet får under livet. Han menar dock att denna typ av problematik aldrig kommer att lämna barnet helt utan framtida problem. Han menar alltså att dessa faktorer får effekter på den unges personlighetsutveckling och mognadsprocess. Då anknytningen till föräldrarna blir störd får detta konsekvenser både för den unges socialisation, identifikation och anpassning. Denna problematik riskerar också att leda till att man utvecklar en negativ självbild, vilket också kan leda till att den unge kan få svårt att skapa goda relationer till andra i sin omgivning.

Vidare menar Andersson (2003) att den här gruppen av ungdomar ofta får hjälp genom olika typer av öppenvårdsinsatser. Då omständigheterna ungdomen lever under är mer problematiska eller om ungdomens eget beteende riskerar att få allvarliga konsekvenser kan det bli aktuellt att placera ungdomen på institution. Andersson (ibid.) menar liksom Jenner (2000) att viktigt fokus inom miljöterapi är kommunikationen mellan klienten och socialarbetaren. Det är genom samtalet som klienten får stöd och även tillfälle att reflektera. Andersson (2003) menar också precis som ovanstående författare att målen i arbetet med den

unge blir centrala. Han menar att det är viktigt att arbeta med dessa mål på flera olika nivåer, dels att man skapar mål kring den unges beteendeproblem men även kring den unges upplevelser såsom mål kring minskad ångest, känsla av övergivenhet och att få en starkare självkänsla. Vidare menar författaren (ibid.) att man med hjälp av en tydlig struktur kan uppnå förändringar på ett ganska tidigt stadium, men att dessa förändringar inte självklart kommer att leda till en vidare utveckling i ungdomens personlighet. Vidare menar han att ett medel som är centralt inom miljöterapi är själva samvaron mellan behandlaren och klienten. Samvaron kan ge klienten känslor av värme, kontakt och respekt vilket i sin tur både kan påverka ungdomens självbild och känsloliv. Andersson (ibid.) framhäver också att det är viktigt att ungdomen genom den miljöterapeutiska behandlingen får möjlighet att bygga upp ett större förtroende för vuxenvärlden. För att ge ungdomarna möjligheten till detta menar författaren att personalen bör sträva efter en medvetenhet om hur klienten upplever sin relation till andra människor och vilka förväntningar ungdomen har på personalen, samt att även dela med sig av sina egna erfarenheter av relationer för att ungdomen ska kunna uppleva ett ökat förtroende. Denna tillit är nödvändig att bygga upp eftersom dessa ungdomar under sin uppväxt ofta har omgivits av vuxna personer som brustit i just ansvarstagandet. Denna problematik har i dessa fall ofta lett till att ungdomarna själva har tagit större ansvar än vad de är mogna för. När den vuxne istället tar detta ansvar upplever ungdomen att det uppstår kaos.

Något som Andersson (2003) också belyser som betydelsefullt för den miljöterapeutiska behandlingen är att personalen presenterar tydliga regler för klienten som denne bör rätta sig efter under tiden på institutionen. Dessa regler rör framförallt den struktur som personalen upprätthåller i form av exempelvis regler kring skola, läggning och måltider. Genom en tydlig struktur förmedlar personalen den stabilitet till klienterna som är oerhört viktig i behandlingsarbetet. Förutom dessa praktiska regler är det även viktigt att införliva vissa normer hos ungdomarna. Det är framförallt det som författaren kallar för allmänmänniskliga normer som alltså är de normer som existerar i det omgivande samhället. Här menar författaren att det är viktigt att dessa normer inte uppfattas som att det är institutionens normer av klienten utan att de alltså förmedlas som regler som alla människor på något sätt måste förhålla sig till. De normer och regler som håller samman den struktur som kännetecknar det miljöterapeutiska behandlingsarbetet används bland annat för att arbeta med ungdomarnas gränser eller brist på gränser. Gränssättning kan behöva göras bland annat för att hjälpa klienterna att kontrollera eventuella destruktiva impulser eller utagerande.

2.2.3 Empowerment

För att belysa den del av studiens syfte som berör vilken roll behandlingen spelar för ungdomarnas upplevelser av sitt identitetsutvecklande och sin självständighetsprocess, samt hur personalen själva beskriver dessa processer har vi valt att använda oss av *empowerment*. Empowerment ser vi i detta sammanhang som en teori men även som ett arbetsredskap i det praktiska arbetet.

Starrin (1997) menar att begreppet empowerment för första gången uppkom under 70-talet i USA och handlade då framförallt om mobilisering av utsatta grupper och lokal utveckling. Begreppet utvecklades senare och kom också att belysa ett förhållningssätt inom socialt arbete och inom folkhälsoarbete, där utsatta grupper gavs ett avgörande inflytande i arbetet med att stärka dessa grupper. Robert Adams (2003) menar att begreppet empowerment är svårdefinierat och att definitionerna inte heller endast bör konstrueras av professionella utan också genom de människor som vill ha större kontroll över de insatser som de tilldelas, alltså de som vi socialarbetare kallar våra klienter. Han menar också att begreppet riskerar att bli professionaliserat eftersom det, bland annat i England, främst relateras till politisk jämlikhet. Föregångarna till empowerment är en kombination av ömsesidig hjälp, självhjälp och används även på senare tid även inom motståndsrörelser som den antirasistiska rörelsen och

feminismen bland andra. Men empowerment bör inte endast relateras till radikal teori och praktik, menar han. Adams (ibid.) menar att empowerment bör vara ett förhållningssätt som präglar allt socialt arbete. Han menar att då inte detta perspektiv finns närvarande så är det något grundläggande som fattas i det praktiska sociala arbetet, och att man bör arbeta med empowerment på ett målmedvetet sätt. En av de definitioner som Adams (2003, sid. 8) använder sig av är denna:

“The means by which individuals, groups and/or communities become able to take control of their circumstances and achieve their own goals, thereby being able to work towards helping themselves and others to maximize the quality of their lives”.

Vidare menar Adams (2003) att empowerment är en rationalistisk teori som är besläktad med både med humanismen och med existentiell teori på så sätt att den betonar självkänedom och självkontroll. Med detta menas att människan kan kontrollera sitt eget liv.

Enligt Starrin (1997) är de viktiga begrepp som framförallt används inom denna teori makt, kontroll, självtillit och stolthet. Han menar att man med begreppet empowerment syftar till att belysa både människans subjektiva erfarenheter och objektiva upplevelse av världen, med andra ord både till människans inre och yttre processer. Starrin (ibid.) menar att dessa processer exempelvis innebär en utveckling där individens självbild förändras. Det kan innebära att känslan av att man klarar av att genomföra vissa saker förstärks eller att självkänslan blir starkare, men empowerment eftersträvar även efter att belysa det faktum att samhällets strukturer är föränderliga. Malcolm Payne (2002) menar att man inom det individfokuserade sociala arbetet fokuserar på de färdigheter som redan existerar hos klienten samt att utveckla dessa förmågor ytterligare. Då man använder sig av metoden hjälp till självhjälp kan klienten stärka sina egna förutsättningar för att bli en självständig individ och på detta sätt hjälper man som socialarbetare klienten att fatta egna beslut som påverkar dennes livssituation. Detta för att klienten ska ha större möjligheter att klara sig själv då den professionelle inte längre finns närvarande som ett stöd. Genom denna metod möjliggör man alltså som socialarbetare klientens egen förmåga att ta kontrollen över sitt liv och även över de faktorer som påverkar individens livssituation. Vidare menar Payne (2002) att empowerment under 1900-talet har kopplats samman med olika fält inom det sociala arbetet. Inom det individualiserade arbetet har man tolkat begreppet och metoden empowerment som att den syftar att ge klienten makt och ansvar. Han menar dock att detta tyder på att empowerment blivit en typ av modebegrepp eftersom den ursprungliga betydelsen av begreppet främst handlat om förtryckta grupper, inte individer. Det är alltså denna nutida tolkning av begreppet som blir relevant för vår studie, då vi studerar individer och inte grupper.

Då vi syftar till att använda oss av empowerment inom det praktiska sociala arbetet menar Payne (2002) att vi kan identifiera ett antal mål i hur vi vill hjälpa våra klienter. Målen fokuserar på att hjälpa klienterna att se hur de själva kan hitta lösningar på sina problem och att klienten kan använda sig av de kunskaper och förmågor som socialarbetaren har. Vidare kan socialarbetaren fungera som en jämlik person och sida vid sida om klienten hjälpa denne att lösa olika typer av problem. Detta kan i sin tur leda till att klienten kan uppmärksamma den maktstruktur som existerar, och att den går att förändra.

Kapitel 3. Metod

3.1 Metodval

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur ungdomars identitetsutveckling och självständighetsprocess påverkas av att vara placerade på ett träningsboende genom socialtjänsten. Fokus i denna studie har framförallt varit att föra fram de här ungdomarnas egna upplevelser och tankar kring placeringen. Valet av forskningsmetod grundade sig framförallt med detta i fokus, då vi valde den *kvalitativa* forskningsmetoden för insamlandet av empirin. Larsson (2005) menar att den forskare som använder sig av den kvalitativa metoden strävar efter att se världen ur den studerades ögon, och att forskaren gör detta genom att själv reflektera kring den studerades ord och beskrivningar. På detta sätt sätter sig forskaren in i informantens upplevelsevärld. Vidare menar han att man i den kvalitativa forskningsmetoden vill studera individen eller situationen som en helhet. Självklart måste vissa avgränsningar ske, men det är dock viktigt att sträva efter kunskap kring individens subjektiva upplevelse istället för att som i den kvantitativa forskningsmetoden omforma individen till en statistisk enhet. Vår metodstrategi inom den kvalitativa metoden har varit det som Larsson (ibid.) kallar ett *abduktivt* förhållningssätt, vilket innebär en kombination av *induktion* och *deduktion*. Med denna metodstrategi avser forskaren att successivt växla mellan en teoretisk och en empirisk utgångspunkt för att i slutändan uppnå en djupare förståelse. Vi har alltså utgått ifrån vissa teoretiska grundförutsättningar såsom den socialkonstruktivistiska synen på identitet, men vi har även låtit empirin öppna upp för nya perspektiv.

Som undersökningsmetod har vi använt oss av individuella intervjuer och vi har i denna process utgått från *Kvales* (2009) *sju steg* som är tematisering av intervjuprojekt, planering, själva intervjun, utskrift, analys, verifiering och rapportering. Vi utformade intervjuerna på det sätt som Kvale (ibid.) kallar *halvstrukturerade livsvärldsintervjuer*, genom att konstruera två intervjuguider indelade i ett antal teman och med respektive färdigformulerade frågor. Vi har dock haft ett öppet förhållningssätt till dessa frågor på det sätt att vi uteslutit frågor där svaret redan förekommit i en annan fråga, och vi har även inte alltid ordagrant följt de formuleringar som förekommit i intervjuguiderna. Dessutom har många följdfrågor förekommit under intervjuens gång, då det har varit av stor vikt för oss att tillsammans med informanten skapa ett levande samtal där det funnits utrymme för reflektioner och frågor från båda håll. Kvale (ibid.) menar att forskningsintervjun är ett samtal där intervjuaren och informanten genom sin interaktion tillsammans skapar kunskap. Det som Kvale (ibid.) menar är specifikt för den *halvstrukturerade livsvärldsintervjun* är att man i denna form av intervju strävar efter att förstå hur informanten själv uppfattar sin livsvärld utifrån de teman som man valt att fokusera intervjun på. Intervjun liknar på vissa sätt ett vanligt samtal, men skillnaden är att den har ett specifikt syfte och en särskild teknik.

3.2 Avgränsningar och kritik av metod

Vid utformandet av denna studie har vi varit tvungna att göra en del avgränsningar på grund av den begränsade tid vi har haft. Framförallt hade det kunnat vara önskvärt att genomföra ett

större antal intervjuer med både ungdomar och personal på träningsboendet för att ge större generaliserbarhet. Dock har vi valt att avgränsa oss till ett färre antal intervjuer då vi prioriterat mer djupgående intervjuer framför ett större antal som hade kunnat ge större generaliserbarhet. Kvale (2009) menar att man ofta i kvalitativa intervjustudier vinner på att ha ett relativt litet antal intervjuer för att ha möjlighet att ägna mer tid åt att förbereda intervjuerna och sedan analysera empirin. Han menar också att valet av antal intervjuer helt grundar sig i studiens syfte, vilket enligt vår tolkning innebär att man som forskare själv bör kunna avgöra hur många intervjuer som krävs för att besvara de frågeställningar som formulerats utifrån studiens syfte. Detta val är även sammanlänkat med vårt val av metod.

Hade vi istället valt att göra en kvantitativ studie hade vi kunnat använda oss av ett stort antal informanter och möjligtvis kunnat se skillnader mellan ungdomar i olika livssituationer. Vi anser dock att en sådan typ av studie hade krävt ett annat syfte, samt andra frågeställningar. Som vi ser det kräver vårt syfte att datainsamlingen sker genom kvalitativa intervjuer, eftersom fokus är hur ungdomarnas egna upplevelser ser ut. Det hade även varit intressant att jämföra hur dessa ungdomars identitetsutveckling och självständighetsprocess ser ut i förhållande till ungdomar som inte är placerade utanför hemmet. Detta hade dock inte varit möjligt på grund av den begränsning i tid som c-uppsatsen innebär.

Vid utformandet av syfte och frågeställningar har vi gjort en hel del avgränsningar. Då vi först formulerade vårt syfte var vi intresserade av att undersöka hur det mer individuellt utformade sociala arbetet påverkar ungdomars identitetsskapande i förhållande till det mer kollektivistiska, socialpedagogiskt präglade sociala arbetet med ungdomar, samt att jämföra hur detta identitetsskapande ser ut i relation till motsvarande processer hos de ungdomar som bor hemma hos sina familjer. Vi valde istället att smalna av studien till att beröra en specifik målgrupp inom endast en verksamhet.

3.3 Urval av informanter

Enligt Kvale (2009) beror valet av intervjuer på studiens syfte. Kvale (ibid.) menar att man bör intervjua så många personer som behövs för att ta reda på det man vill veta. Vi valde att använda oss av sex informanter. Det var betydelsefullt för oss att i denna studie ta oss tid att göra ganska djupgående intervjuer snarare än ett större antal i syftet att öka generaliserbarheten. Studien bygger på intervjuer med fyra ungdomar och två personal på ett träningsboende i Göteborgs kommun. Ungdomarna omfattades av tre tjejer och en kille, medans personalen bestod av en man och en kvinna. Tre av ungdomarna var i slutskedet av träningsboendets tre stödnivåer och bodde alltså i referenslägenheter i träningsboendets regi, och en hade flyttat vidare till en egen lägenhet genom ett kommunalt kontrakt via socialtjänsten. De båda behandlingsassistenterna som vi valde att intervjua har högskoleutbildning, men vi väljer att inte nämna vilken typ av utbildning då detta riskerar att avslöja informanternas anonymitet. De har båda en systemisk vidareutbildning som all personal på boendet får genom arbetsplatsen. De ungdomar som vi har valt att intervjua har tillfrågats för att de är i slutskedet av behandlingsperioden eller nyligen flyttat ut, för att informanterna ska ha möjlighet att kunna blicka tillbaka på den tid de har spenderat på träningsboendet, då de förmodligen har kommit längre i sin självständighetsprocess. Vi började med att kontakta samordnaren på träningsboendet för att få råd kring vilka informanter som skulle kunna lämpa sig för studien. Samordnaren gav sedan förslag på ett antal ungdomar som var i slutskedet av behandlingsperioden. Förfrågan skedde sedan via ungdomarnas kontaktpersoner, där kontaktpersonen förmedlade vår förfrågan till ungdomen, om det fanns intresse och ungdomen gav sitt godkännande kontaktade vi sedan själva ungdomen för att boka in ett intervjutillfälle. Personalen tillfrågades direkt av oss. Vi valde att intervjua en man och en kvinna. Enligt Larssons (2005) kvalitativa urvalsstrategier har vi använt oss av ett *urval av typiska fall* vilket innebär att de informanter som valts ut

representerar normala eller vanliga fall. Man skulle också kunna se detta urval som det som Larsson (ibid.) kallar ett *snöbollsurval*, vilket innebär att man fått kontakt med respektive intervjupersoner via andra kontakter.

Valet av arbetsplats har skett via tidigare kontakter, då en av oss författare till denna studie gjort sin studiepraktik under socionomutbildningen på denna arbetsplats och idag har en anställning som timvikarie där.

3.4 Val av teoretiska perspektiv

Då vi valde teoretiska perspektiv för denna studie var det viktigaste att dessa utgångspunkter på ett bra sätt kunde belysa det syfte som legat till grund för studien. Till att börja med var vi i behov av en teori som på ett bra sätt belyser hur identitetsutvecklingen och självständighetsprocessen tar sitt uttryck hos ungdomarna. För att sätta fokus på detta hade det varit relevant att till exempel välja utvecklingspsykologin som utgångspunkt för vår analys. Anledningen till att vi valde att inte göra detta var att vi är kritiska till den syn på identitetsutvecklingen som utvecklingspsykologin representerar. Utvecklingspsykologin har enligt Frisé och Hwang (2006) haft en avgörande betydelse för hur vi idag ser på individens identitetsskapande, men den har på senare år blivit kritiserad bland annat för att inte ta hänsyn till hur de samhälleliga förändringarna inverkar på vårt konstruerande av identiteten och att i de fall man fört i ett samhällsperspektiv i analysen har bilden av samhället tenderat att te sig allt för statisk. Den har även fått kritik för att den av vissa teoretiker anses representera normativa föreställningar kring hur en normal utveckling bör gå till, vilket är en av anledningarna till att vi inte finner den lika relevant för vår studie.

Eftersom vi är intresserade av att belysa hur våra informanternas identitetsutveckling tar form i relation till den miljö de befinner sig i, alltså på träningsboendet, anser vi det vara viktigt att vår teoretiska utgångspunkt även sätter fokus på hur individens utveckling samverkar med omgivningen och samhället samt att detta samhälle ses som något som ständig är under förändring. Vi har därför valt ett socialpsykologiskt perspektiv på identiteten. Johansson (Frisé/ Hwang 2006) menar att man inom socialpsykologin istället ser individens identitet som en social konstruktion som liksom det omgivande samhället är i ständig förändring och aldrig kan vara något beständigt. Det grundläggande teoretiska perspektivet för vår studie är den socialkonstruktivistiska teorin som i sig även är en utgångspunkt för det socialpsykologiska perspektivet.

För att sätta fokus på hur själva behandlingen på träningsboendet påverkat ungdomarnas identitetsutveckling och självständighetsprocess har vi valt två perspektiv som på ett tydligt sätt belyser detta arbete. Dessa perspektiv är miljöterapi och empowerment. Den främsta anledningen till att vi valde dessa perspektiv var att då vi granskade våra intervjuer tyckte oss se att dessa förhållningssätt påverkat relationerna mellan personalen på boendet och de ungdomar som bor där. Miljöterapi är en viktig del av arbetet på de flesta behandlingshem och ungdomsboenden, och är så även på detta träningsboende även om den miljöterapeutiska strukturen kanske inte framträder lika tydligt i detta sammanhang eftersom många utav ungdomarna bor i självständiga lägenheter under en stor del av tiden. Empowerment är den teori som kanske inte framstår som lika självklar som de andra perspektiven. Vi valde att använda oss av denna teori eftersom vi upplever att en stor del av arbetet med ungdomarna bland annat består i att motivera ungdomarna till att själva hitta lösningar på sina egna problem, samt att man från träningsboendets sida har en tydlig målsättning som handlar om att stötta ungdomarna till ett självständigt liv vilket i sig stämmer bra överens med den grundidé som finns inom empowerment.

3.5 Studiens genomförande

I genomförandet av intervjuerna har vi båda medverkat vid varje intervjutillfälle. Detta har varit viktigt eftersom vi då har kunnat hjälpas åt att få ut så mycket som möjligt av intervjuerna och att tillsammans hitta relevanta följdfrågor och infallsvinklar. Intervjuerna har utförts på de platser informanterna själv har föredragit. Två av intervjuerna med ungdomarna genomfördes hemma hos dem och de andra två i träningsboendets lokaler. De två intervjuerna som genomfördes med personal genomfördes också på träningsboendet. I inledningsfasen på intervjuerna delade vi ut ett informationsbrev till informanterna där vi informerade om studiens syfte och frågeställningar samt de etiska överväganden vi har gjort gällande hur vi sedan kommer att hantera det material som intervjuerna ger. I samband med detta informerade vi även om de etiska övervägandena muntligt. Syfte och frågeställningar har dock omformulerats under forskningsprocessen för att bättre överensstämna med den riktning som studien med tiden har tagit. Vi har varit noga med att förklara för informanterna att de när som helst kan avbryta intervjun, ställa frågor eller välja att inte svara på en fråga, och vi har även kommit överens med informanterna om att ge dem möjlighet att senare gå igenom de citat vi valt att använda i studien så att de själva kan välja att ta bort något citat som de inte vill ha med. Alla intervjuer har spelats in med diktafon efter godkännande från informanterna. Intervjuerna har sedan transkriberats ord för ord, förutom då det inte har varit möjligt att höra vad informanten sagt eller då en del av samtalet inte har haft någon relevans för studien. Då vi sedan använt utvalda citat i avsnittet resultat och analys har vi valt att klippa bort vissa delar av citaten som inte har varit relevanta i sammanhanget. Vi har även tagit bort en del svordomar och vissa utfyllnadsord för att göra texten mer tillgänglig för läsaren.

Vi har använt oss av två olika intervjuguider, en för intervjuerna med ungdomarna och en för personalen. I intervjuguiderna har vi utgått från ett antal teman som formats ur studiens syfte och frågeställningar. Dessa teman ser ut såhär:

Ungdomarna:

- Bakgrundsinformation
- Sysselsättning
- Familjesituationen
- Vänskapskretsen
- Självbilden/identiteten
- Självständighet
- Träningsboendets/ kontaktpersonens roll
- Avslutande frågor
- Övriga frågor

Personalen:

- Bakgrundsinformation
- Verksamheten
- Träningsboendets/ kontaktpersonens roll
- Ungdomarnas utveckling
- Övriga frågor

I resultat och analys har vi sedan använt oss av de teman som haft störst relevans för studiens syfte, och ur empirin har det även uppkommit nya teman.

Vi har under studiens genomförande strävat efter en så jämn arbetsfördelning som möjligt. Våra intervjuer har, som framgår ovan, genomförts av oss båda. Därefter har vi tillsammans utformat studien genom att vi i princip alltid har suttit tillsammans och skrivit, även om vi har delat upp det skriftliga arbetet. Vi har dessutom varit noga med att ständigt ge varandra respons på de texter som var och en har utformat både för att arbetsbördan ska bli så jämn som möjligt men även för att försäkra oss om att vi använt oss av samma utgångspunkter och tillsammans följt den röda tråden i uppsatsen.

3.6 Förförståelse

Förförståelsen är den kunskap man använder för att förstå samhälleliga fenomen, en kunskap som präglas av fördomar, värderingar och tidigare erfarenheter. Förförståelsen medverkar alltså till att påverka vår tolkningsförmåga och förståelsen av omgivningen (Dalen 2007). I

och med vår utbildning på socionomprogrammet präglas vi båda av kulturen inom det sociala arbetets disciplin och dess kontext. Vi har därmed en teoretisk förförståelse kring institutionsvård och ungdomars identitets- och självständighetsutveckling, med hänvisning till olika kurser kring dessa ämnen som vi läst under utbildningens gång. Inför undersökningens genomförande har vi även sökt efter litteratur och tidigare forskning, som vi sedan använt för att fördjupa vår kunskap inom ämnet. Något annat som är av stor vikt för vår förförståelse är att en av oss hade sin studiehandledda praktik på verksamheten, som vi valt att använda som studieobjekt i undersökningen, och även har fortsatt jobba där som vikarie efter praktikperiodens avslut. Vi är väl medvetna om att detta har påverkat resultatet i en annan riktning än vad fallet hade kunnat vara om vi inte känt till verksamheten sedan tidigare, men vi har under studiens process hela tiden intagit en kritisk hållning gentemot oss själva och ifrågasatt våra egna tolkningar och uppfattningar som vi skapat under forskningens process. Vi anser dock att denna förförståelse kan ha en positiv inverkan på studien på så sätt att det har varit lättare att skapa kontakt med de informanter vi använt oss av i studien. Detta då informanterna kunnat känna sig bekväma i sin position eftersom de känt till oss sedan tidigare, vilket har bjudit in till en mer öppen diskussion. Den tidigare kunskapen om verksamhetens arbetsmetoder har även förenklat processen och fördjupat förståelsen. Vi har i utformandet av intervjuguiden och i analysen av empirin eftersträvat att vara så objektiva så möjligt, något som i praktiken är omöjligt att uppnå i och med den förförståelse och tidigare kunskap vi har kring ämnet. Därigenom blir den självkritiska hållningen särskilt viktig.

3.7 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Validitet kan ses som en kontroll av den använda metoden, och mäter kvaliteten på studiens resultat. För att uppnå hög validitet i en undersökning krävs det därför att man mäter det som avses mätas, det vill säga att det finns en tydlig koppling mellan de teoretiska och empiriska delarna i studien (Svenning 2003). Gällande reliabiliteten läggs fokus på resultatet ska vara tillförlitligt på så sätt att andra undersökningar med samma metod och syfte ska ge samma resultat. Kvale (2009) menar därför att bedömningen kring frågor om validitet och reliabilitet bör göras på ett något annorlunda sätt vid kvalitativa undersökningar.

Vårt syfte med studien är att få en inblick i hur informanterna (ungdomarna) upplever att deras identitetsbyggande och självständighetsprocess påverkas av att vara placerade på ett träningsboende. Därför anser vi att en kvalitativ undersökning bättre kan fånga detta fenomen än en kvantitativ datainsamlingsmetod, då vi velat komma åt tankar, känslor och erfarenheter kring det ämne vi behandlat. Kvale (2009) menar att kvaliteten i kvalitativ forskning är sammankopplad med forskarens förmåga att ifrågasätta, reflektera, kontrollera och teoretiskt tolka det som framkommer i empirin och forskningsprocessen. Därför har vi eftersträvat detta förhållningssätt för att kunna ge en så tydlig bild som möjligt av hur valet av ämnesområde och metod kan ha påverkat studiens resultat. På grund av att den tidsram som avsattes för undersökningen var begränsad hade vi inte möjlighet att genomföra en pilotintervju innan insamlingen av empirin påbörjades, vilket hade varit bra för att stärka validiteten ytterligare (Dalen 2007). Däremot har vi försökt kompensera detta genom att förankra intervjufrågorna i syftet och frågeställningarna, och sedan använt oss av en tydlig uppdelning i genomförandet av intervjuerna. Vi har i resultatet återgivit citat från informanterna och tydligt beskrivit dessa för att ge validitet åt våra resonemang (Svenning 2003).

Vi har under forskningsprocessen inte haft några intentioner att generalisera och ge en bild gällande alla ungdomar som behandlas på institution, utan snarare att exemplifiera och skapa förståelse för de fenomen vi identifierat inom ämnesområdet (Kvale 2009). Vi tror ändå att resultatet kan ge meningsfull kunskap om det studerade ämnet.

För att få fram ett så tillförlitligt resultat som möjligt i studien har vi under intervjuerna

strävat efter att hålla oss till intervjuguiden och vid behov av följdfrågor försökt hålla oss till liknande öppna frågor, något som enligt Svenning (2003) ökar reliabiliteten. Vi har också varit noga med att tydligt formulera och definiera de begrepp som vi använt oss av i undersökningen.

3.8 Etiska överväganden

I utformandet av denna studie har det varit för oss att ständigt förhålla oss till de etiska frågorna. En av dessa frågor har rört hur vi bör förhålla oss till att en av oss författare arbetar på det träningsboende som är i centrum för undersökningen och därmed även har en tidigare relation till informanterna. Framförallt är det viktigt att ta hänsyn till att man som personal i relation till sina klienter alltid befinner sig i en maktposition, som kan få konsekvenser för hur intervjusituationen med ungdomarna i fråga ter sig. Vi har därför varit noga med att ta stor hänsyn till informanternas önskemål om hur och var intervjuerna ska gå till väga. Som tidigare nämnt har två av intervjuerna skett i ungdomarnas hemmiljöer och två hölls i träningsboendets lokaler såsom ungdomarna själva önskat. Vi har även varit noga med att informera ungdomarna om att den av oss som arbetar på träningsboendet i intervjuerna inte är där i form av sin roll som personal utan som en utomstående person.

De etiska frågorna blir aktuella då datainsamlingen och presentationen av resultatet sker. Det är alltså i dessa moment som kvaliteten i kvalitativa undersökningar värderas, och detta görs utifrån i vilken grad undersökningen genomförts på ett etiskt försvarbart sätt (Dalen 2007). För att åstadkomma en så etiskt hållbar studie som möjligt, har vi under forskningens gång gjort etiska överväganden med utgångspunkt i både Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet 2002) och de fyra områden som Kvale (2009) anser vara centrala inom intervjuforskning; *informerat samtycke, konfidentialitet, konsekvenser och forskarens roll*. Samhällets medlemmar har i forskningssammanhang rätt att vara anonyma. Detta skydd, som här kallas *individskyddskravet*, innebär även att individer inte får utsättas för någon typ av skada, kränkning eller förödmjukelse. Individskyddskravet utgörs av fyra allmänna huvudkrav, vilka är följande *informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet 2002). Nedan följer vetenskapsrådets forskningsetiska principer:

Informationskravet: Informanterna har inför intervjun blivit informerade om studiens syfte och frågeställningar. Vid det tillfälle då informanterna blev tillfrågade gav vi dem muntlig information, vilken var kortfattad och gav dem en översiktlig bild av hur intervjuerna skulle komma att se ut. Vi anser att denna strategi varit passande för vår studie då alltför detaljerad information hade kunnat utelämnas betydelsefull information ifrån informanterna, vid de tillfällen då de intervjuades. Kvale (2009) menar att ett sådant tillvägagångssätt ger informanten mer utrymme att uttrycka spontana åsikter och inte styras i sina svar. Däremot har informanten fått skriftlig och full information kring syftet och frågeställningarna vid intervjuens avslut.

Samtyckeskravet: Samtycke från samtliga informanter inhämtades då vi tog kontakt med dem. Intervjuerna har baserats på frivillighet och intervjupersonerna har blivit informerade både muntligt och skriftligt om deras rätt att när som helst under studien välja att avbryta sin medverkan. Vi har även återkopplat de citat vi valt att använda i studien till informanterna, för att ge dem möjligheten att ta ställning till det som sagts under intervjuerna.

Konfidentialitetskravet: Vi har informerat informanterna både skriftligt och muntligt om att all privat data i undersökningen som skulle kunna leda till identifiering av utomstående inte kommer att avslöjas. Kvale (2009) menar att informanternas rätt till privatliv är förbunden

med vissa etiska och vetenskapliga dilemma, vilket gör att det blir viktigt att ställa sig frågor som exempelvis vem som ska ha tillgång till vilken information, och i vilken utsträckning. Vi har därför valt att använda oss av fingerade namn på informanterna och aidentifierat namnen på både arbetsplatsen och det geografiska området.

Nyttjandekravet: Slutligen har vi informerat våra informanter om att den information och de uppgifter vi mottagit inte kommer att användas i något annat syfte än för forskningen inom vår studie. Vi har även informerat deltagarna om att den insamlade empirin kommer att förstöras vid avslutat arbete av uppsatsen, då vi vill undvika otillbörlig användning av den.

Kapitel 4. Resultat och analys

Här nedan följer det kapitel där vi presenterar vår insamlade empiri. Vi har valt att väva samman empirin med den teoretiska analysen för att göra texten mer lättillgänglig för läsaren. Under intervjuerna framträdde fyra övergripande teman som både utformats med hjälp av våra frågeställningar men också direkt ur empirin. Det är dessa teman som här utgör kapitlets fyra delar.

4.1 Identitet och självbild

Ett annat tema som varit genomgående i våra intervjuer är det som vi valt att benämna som *identitet* och *självbild*. Beroende på att dessa två begrepp framställts i relation till varandra under våra intervjuer och våra informanter talar om dem på liknande sätt, har vi valt att sammanföra dem till ett tema. Då vi formulerade studiens syfte och frågeställningar valde vi att lägga fokus på hur ungdomars identitetsskapande och självkänsla påverkas då de befinner sig på träningsboenden. Detta är något som vi finner intressant att undersöka eftersom den miljö som dessa ungdomar befinner sig i på flera sätt skiljer sig åt från det som enligt den västerländska samhällliga normen anses vara normala miljöer för ungdomar att befinna sig i under identitets- och självständighetsutvecklingen. Vidare har vårt intresse legat i att se om informanterna tror att denna process hade kunnat ta en annan riktning om ungdomarna i stället hade bott kvar i sin hemmiljö, och vilka faktorer som bidragit till att ungdomarnas utveckling kommit att ta den form som den idag har. Något som varit ett återkommande tema under intervjuerna är att en viktig metod i arbetet med ungdomarna är att låta dem ta eget initiativ och ansvar över sina livssituationer. Detta för att deras självkänsla på så vis ska stärkas, samt för att känslan av att kunna ”fixa vissa bitar” själv ska uppmuntra dem till fortsatt ansvarstagande och personlig utveckling. Under en intervju med behandlingsassistenten Eva reflekterade hon såhär kring detta:

Ja, men jag tror att just det här konceptet med träningsboende är... Asså, där kan man ju lyfta dom i så himla mycket, att dom fixar vissa bitar och att... Bara det i sig tror jag ger en stark självkänsla av att kunna ta hand om sitt eget, och vara som folk är i allmänhet i den här åldern.

Eva stärker detta uttalande då vi frågar henne kring huruvida hon tror att familjen upplever förändringar hos ungdomarna:

Jag tror väl att dom... Många skulle nog säga att dom mognar och att dom blir vuxnare i och med att ta ansvar. Det är bara utifrån vad jag kan spåna i, jag kan inte komma på att jag har fått sånt konkret, men mycket av det jag har hört det handlar ju om det här med ansvar och mognad, att det händer mycket med dom när dom får ta hand om ett eget boende.

I dessa uttalanden kan man, utifrån vår tolkning, se att Evas tankar om ungdomarna innefattar

att de tidigare har befunnit sig i en position där känslan av att inte ”ha något eget” har varit stark, dels för att de har bott hemma, men också för att familjesituationen är eller har varit destruktiv vilket kan ha varit ett hinder för ungdomen i dennes identitetsskapande och väg till självständighet. Detta då destruktiva hemförhållanden många gånger kan kräva ett ökat ansvarstagande för ungdomen, inte bara för sig själv utan även för familjen. Här menar även Johansson (Frisén/ Hwang 2006) att en förutsättning för identitetsskapandet är olika subjektiva och objektiva faktorer, så som valmöjligheter, och sociala - och materiella möjligheter. Då samtliga ungdomar under intervjuerna uttryckt att det är vännerna och inte familjen som funnits närvarande och gett dem stöd, kan detta ses som ett socialt hinder i den mån att föräldrarna vanligtvis spelar en avsevärt viktig roll i det sociala kapital som ungdomen besitter. Om detta sociala kapital däremot är bristfälligt, som i fallet för dessa ungdomar, tenderar de att utveckla dålig självkänsla och ett åsidosättande av identitetsskapandet. Det utgör också, som vi nämnt ovan, färre valmöjligheter då det ansvarstagande som föräldrar bör praktisera i stället hamnar på ungdomen i fråga. Författaren (ibid.) talar också om *relativ öppenhet*, som blivit en viktig del av det moderna identitetsskapandet hos ungdomar. Johansson (ibid.) menar att faktorer som exempelvis klasstillhörighet, könstillhörighet och värderingar inom familjen har betydelse för ungdomars identitetsutveckling, men att det i det moderna samhället i stället har blivit av större relevans att se till individens eget engagemang i denna utveckling. Då det posttraditionella samhället präglas av att traditioner, värderingar och normer inte längre ses som något givet har det blivit alltmer naturligt för ungdomar att ifrågasätta och omvärdera det som exempelvis inom familjen setts som självklart, så som olika synsätt och värderingar. Detta benämner Anthony Giddens (1991) vid ”*det reflexiva projektet*”, där han menar att individen har mängder av möjligheter och val att förhålla sig till och därför på egen hand måste utforska och konstruera självet. Då identitetsskapandet numera inbegriper en process där ungdomen mer eller mindre frigör sig från sina föräldrar, har även känslan av beroende gentemot dem minskat. Då ungdomarna i vår studie under sin uppväxt präglats av att ta mycket eget ansvar gentemot familjen kan denna känsla redan från början vara svagare än hos ungdomar som inte levt i problematiska hemförhållanden, vilket i sin tur kan utgöra möjligheter på så sätt att ungdomen får större utrymme att faktiskt ta egna beslut över sitt liv och välja sina egna vägar.

I slutet av det första citatet uttrycker Eva något som vi finner intressant och kan tolkas på olika sätt. Detta leder oss in på miljöterapi och Leif Anderssons (2003) tankar om socialisationen, där han menar att de barn som växer upp under trygga familjeförhållanden med tiden går igenom en självständighetsprocess där förmågan att ta hand om sig själv ständigt utvecklas, samtidigt som även barnets förmåga att anpassa sig socialt utvecklas. Detta överensstämmer med Johanssons (Frisén/ Hwang 2006) tankar om identitetsutvecklingen, men säger implicit att barn som växer upp i destruktiva miljöer inte utvecklar dessa förmågor i samma utsträckning som i ”normala” fall. Därför tolkar vi Evas uttalande som att träningsboendet är en arena som skiljer sig från ungdomarnas hemmiljö, men att möjligheterna för utveckling av denna typ inte nödvändigtvis behöver vara färre. Verksamhetens miljö uppmuntrar snarare ungdomarna till att växa till självständiga individer.

Under intervjun fortsätter Eva att tala om ungdomarnas självständighetsprocess och hur deras situation skiljer sig åt från ungdomar vars frigörelseprocess handlar om att göra sig oberoende av sina föräldrar, alltså det som anses vara den normala vägen till självständighet. Detta citat skulle kunna vara mer relevant att ha med under temat ”självständighet”, men vi har valt att i stället använda det här då vi anser att det belyser den komplexitet som präglar ungdomarnas livssituation och hur stor inverkan det kan ha på deras självkänsla och identitet. Så här reflekterar Eva kring hur hon tror att ungdomarnas självkänsla påverkas av att befinna sig på ett träningsboende:

Asså bara av att ha varit ”placerad” eller bo på ett ställe som inte är normalt, eller vad man nu ska kalla det, eller dit inte alla andra flyttar som kanske har en normal frigörelseprocess med sina föräldrar. Här har dom kanske inte det på samma sätt, utan här har dom kanske sin frigörelseprocess med oss, eller genom oss. Så det borde ju påverka kan man ju tycka, och det blir så många mer vuxna involverade. Det blir ju ett helt annat sätt att flytta hemifrån än som dom flesta andra ungdomar gör. /.../ Asså är det här ens egna val eller är det ett ”val” för att jag måste, för att jag inte kan bo hemma.

Som vi nämnt ovan menar Johansson (Frisén/ Hwang 2006) att identitetsskapandets utveckling påverkas av bland annat de valmöjligheter ungdomen har. Detta citat berör det faktum att ungdomar som flyttar till träningsboenden mer eller mindre blir påtvingade denna typ av boende då hemsituationen är destruktiv och ohållbar för individen. Detta kan med andra ord ses som en bidragande faktor till bibehållandet, och kanske till och med förstärkandet, av gränser för ungdomens utveckling. Därmed utgör tydliga riktlinjer och väl utformade arbetsmetoder inom personalgruppen en extra viktig del i det praktiska arbetet med ungdomen, då detta har en stor betydelse för vilken riktning ungdomens framtida, självständiga liv kan komma att hamna i. Vi kan å andra sidan ur empirin tyda en förändring riktad åt det motsatta hållet, det vill säga att ungdomarna sedan de kommit i kontakt med personalen på träningsboendet upplever att deras utgångspunkter i livssituationen i hög grad vidgats. Här menar vi att ungdomarnas valmöjligheter har ökat. I c-uppsatsen ”*Han ville inte bänka in kunskap utan mer ett sätt att tänka- en studie om ungdomar, identitet och socialisation*” redogör Jonsson och Salén (2009) för att de i resultatet av studien kommit fram till att personalen, men framför allt ungdomens kontaktperson, påverkat ungdomen på olika sätt. Det mest framträdande och kanske mest relevanta för vår studie är ungdomarnas upplevelser av att kontakten med kontaktpersonen fått dem att förändra synen på sig själva, och att de dessutom lärt sig att börja tänka på ett annat sätt än tidigare. Då ungdomarnas föräldrar inte gett dem det emotionella stöd som de behövt under uppväxten samt inte kunnat leva upp till rollen som förmedlare av normer och värderingar, har ungdomarna större ansvar på sig att på egen hand orientera sig i samhället och förhålla sig till de möjligheter som finns inför vuxenlivet. Detta kallar författarna (ibid.) för ”orienteringsosäkerhet”. Orienteringsosäkerheten kan ha positiva effekter för ungdomen, då självständighetsprocessen kan ta olika former och därmed också ge större möjligheter för ungdomen att gå sin egen väg. Personalens roll i detta blir därför att mer eller mindre åtaga sig de uppgifter som föräldrarna inte kunnat upprätthålla och stötta ungdomen genom att skapa en god och förtroendeingivande relation till dem, för att på så vis utveckla förutsättningar för förändringsarbete. Inom det individ-fokuserade sociala arbetet fokuserar socialarbetaren, enligt Payne (2002), på de förutsättningar som redan finns hos ungdomen genom att använda sig av metoden hjälp till självhjälp, något som vi upplever överensstämmer med personalens beskrivningar kring hur de arbetar med ungdomarna på träningsboendet. I citatet ovan beskriver Eva att ungdomarnas frigörelseprocess går ”genom” personalen, vilket vi i vår tolkning kopplar till det som Payne (ibid) menar när han talar om att man som personal uppmuntrar ungdomen att använda och stärka de förmågor som ungdomen har, i arbetet. Under intervjuerna beskrev våra två informanter ur personalgruppen att de använder sig av samtal med ungdomarna där utrymme ges för dem att reflektera över vad som fungerar bra och mindre bra i ungdomens livssituation, och vad de tillsammans kan göra för att förbättra situationen. Om ungdomen exempelvis har hög frånvaro i skolan kan de tillsammans komma överens om att personalen under en period väcker ungdomen på morgonen och ger denne kaffe för att hon eller han ska ”pigga till”. Syftet med denna metod består då i att låta ungdomen upptäcka att de svårigheter hon eller han tidigare haft med att komma upp i tid på morgonen faktiskt är möjliga att förändra. När ungdomen efter en tid upptäcker att uppstigningen på morgonen blivit en rutin kan det i sig motivera ungdomen att gå till skolan, eftersom hon eller han inte längre ser uppstignandet ur sängen som något problematiskt.

Jonsson och Salén (2009) tar i sin uppsats upp ungdomarnas upplevelser av att de förändrat sitt sätt att tänka på, något som vi tydligt kunnat urskilja även i vår studie. I nästa citat beskriver personalen Erik sin upplevelse av hur ungdomarnas identitetsbyggande kan påverkas av att befinna sig på ett träningsboende, till skillnad från hur det kan se ut i en hemmamiljö:

... men sen försöker man ju såklart normalisera också, ett normalt hem är inte att ha två föräldrar som super arslet av sig och bjuder dig på sprit heller. /.../ Jag tycker det är svårt, för alla konstellationer är olika. Är det så som jag sa innan att man har två föräldrar som super, och du har sett dom suppa under hela ditt liv så blir det ju en normalitet, dom starkaste värderingarna har du ju hemifrån, och ser du dom som liten suppa eller är dom doktorer och läser en massa böcker varenda dag så kanske du börjar göra det istället. Så det är ju olika miljöer så att säga, men den miljön som den personen hade, som var destruktiv, den får dom inte här. Bara det är ju en stor förändring.

I detta citat ges ett tydligt exempel på hur hemsituationen kan ha sett ut för ungdomar som kommer till träningsboendet, vilket Erik menar har en stor inverkan på ungdomarna. Han uttrycker även att flytten till träningsboendet och dess miljö innebär att ungdomarna får distans till den ofta destruktiva hemmiljö som de befunnit sig i och nu kan börja utveckla nya värderingar i och med den nya ”konstellationen”. Andersson (2003) menar att en viktig del inom miljöterapi handlar om att bygga relationer personal och klient emellan, och framför allt till sin kontaktperson. Detta relationskapande, menar författaren (ibid.), ska vara till hjälp i ungdomens uppbyggande av det egna jaget, men den syftar även till att ge ungdomen nya perspektiv på relationer. Kontaktpersonen strävar därför i arbetet med ungdomen efter att skapa kontinuitet, finnas där som en trygghet och att vara öppen för positiva och negativa känslor hos ungdomen. Detta för att på sikt skapa en tillitsfull relation. Därför är det också viktigt att kommunikationen mellan personalen och ungdomen präglas av öppenhet och att personalen i sin roll fungerar som en positiv förebild. Under våra intervjuer har vi bildat uppfattningen att detta är arbetssätt som personalgruppen hela tiden strävar efter att upprätthålla, tillsammans med andra metoder som Andersson (ibid.) tar upp i sin bok. Utöver relationsskapandet talar författaren (ibid.) om vikten av att ha en tydlig struktur i arbetet, exempelvis genom regler som syftar i att fungera problemlösande, men också för att underlätta för förverkligandet av de mål som ungdomar och personal tillsammans satt upp. Vi tolkar även personalens roll gentemot ungdomarna som en slags fostrande sådan, då de både enligt verksamhetens mål och de miljöterapeutiska arbetsmetoderna som författaren tar upp eftersträvar ett slags ”inlussande” av ungdomen i samhället, dels genom regler och förhållningssätt, men också på ett praktiskt plan då ungdomarna i den slutliga fasen, i de flesta fall, erhåller ett lägenhetskontrakt.

För att belysa vilken inverkan personalen, och framför allt kontaktpersonen, kan ha på ungdomarna som befinner sig på träningsboendet har vi valt att använda oss av ett citat som exemplifierar Eriks erfarenheter som kontaktperson:

Jag hade en ungdom som skulle utforska sin identitet och testa sig för lite och så och han fick ju för sig att han var gangster, då pratade vi ju lite han och jag, och jag sa det att jag bjuder inte nån gangster på min fest, ska han liksom gå dit och ställa till med nån skit och så, nej han är inte välkommen, det är inte coolt tycker jag. Tjejerna kanske inte heller tycker det är så coolt efter ett tag när man bara hamnar i trubbel och så, så jag sa det till honom att när jag var ung så fick jag ju mycket tjejer bara för att jag spelade gitarr (skratt). Men då hade vi ett snack om att han tyckte gitarr var töntigt, men det tyckte inte jag. Jag sa det att jag finns här om du vill ha gitarr-lektioner eller inte, men han bara näe det är så jävla töntigt. Han flyttade ut förra året i april, och han har börjat spela gitarr, han är ingen gangster, han sköter skolan och spelar gitarr.

Här kan man tydligt urskilja det vi tagit upp ovanför citatet, alltså att man i ett

miljöterapeutiskt arbete ger klienten utrymme att utforska det egna jaget genom att finnas där som en ”trygg pelare”, alltså någon som ungdomen kan vända sig till, ventilera tankar med och som alltid finns tillgänglig. Här är det återigen viktigt att personalen förmedlar struktur och tydliga regler, för att skapa kontinuitet och tillit. Jonsson och Salén (2009) talar även i sin uppsats om att kontaktpersonerna har haft stor betydelse för ungdomarna i det avseende att de kunnat reflektera fritt kring de val som ungdomarna står inför, men också kring den identitet som ungdomen håller på att skapa. Enligt Marcia (Frisén/ Hwang 2006) skulle man kunna göra tolkningen att dessa ungdomar har utvecklat *en för tidig identitet*, det vill säga att de tagit till sig olika roller och värderingar utan att egentligen ha reflekterat över dem. Marcia (ibid.) menar vidare att denna typ av identitet är svag och att ungdomarnas förmåga att lösa konflikter och kommande livskriser är bristfällig. Marcias (ibid.) tankar om den för tidiga identiteten är intressant på så vis att det visar på identitetsskapandets komplexitet och att utvecklingen påverkas av miljön som ungdomen befinner sig i. Däremot håller vi fast vid Johanssons (Frisén/ Hwang 2006) idéer kring identiteten som en social konstruktion, och finner därför Marcias (Frisén/ Hwang 2006) formuleringar aningen oanvändbara och paradoxala. Med detta menar vi att familjen och samhället har en stor inverkan på ungdomens formgivning av identiteten, men att det har en dubbel betydelse på så sätt att det moderna samhällets traditioner, normer och värderingar inte längre kan ses som självklara. Individens har med andra ord fått större möjlighet att själv ta ställning till samhället och forma sin identitet. Vi riktar oss, som sagt, till Johanssons (Frisén/ Hwang 2006) idéer om att utvecklingen av identiteten formas i relation till bland annat de sociala begränsningar som individen möter i sin vardag. Författaren (ibid.) menar att dessa möjligheter respektive begränsningar tar sitt uttryck genom ungdomars värderingar, attityder och, i detta fall, dåliga självkänsla. Ungdomarna på träningsboendet beskriver dessutom att de fått ta stort ansvar både för sig själva och för familjen under sin uppväxt, vilket har medfört att ungdomarna mer eller mindre satt identitetsprojektet åt sidan. Utifrån ungdomarnas berättelser och författarens (ibid.) syn på identitetsskapandet kan vi därmed se att de tidigare hemförhållandena som ungdomarna befunnit sig i har påverkat den riktning som utvecklingen tagit. Däremot kan vi även se att flytten till träningsboendet har kommit att fungera som en nystart, då ungdomarna numera har möjligheten att göra egna val och ställningstaganden, utifrån sina egna förutsättningar. Under intervjuerna uttryckte samtliga ungdomar en upplevelse av att vara ”samma person” som tidigare, och att den förändrade inställningen och attityden mer handlar om att de först nu upplever att de har möjligheten att fokusera mer på sitt eget och att de inte längre behöver anpassa sig efter problematiska och destruktiva omständigheter. I följande citat reflekterar Nina, en av ungdomarna, kring hur hon uppfattar sig själv och om hon tror att denna uppfattning förändrats sedan hon kom till träningsboendet:

Nej asså jag har alltid känt att jag kan mig själv och så, och jag vet när det blir för mycket. Vad jag ska göra och vad jag inte ska göra. Så det har jag alltid känt så med mig själv. Grejen är ju när det är annat runt omkring en som är jobbigt som man inte kan påverka, och då kan man ju inte göra någonting åt det eftersom det inte är jag som har skapat problemet och sådär.

Här blir det tydligt att Ninas problematiska hemförhållanden fungerade som en stark gränssättare i hennes subjektiva livsvärld eftersom hon beskriver att ”jag har alltid känt att jag kan mig själv”, men att hon inte kunnat påverka det som varit runt omkring och därigenom fått hålla tillbaka den person hon själv upplever sig vara för att kunna hantera omgivningen. I och med att Nina har kommit ifrån hemsituationen och numera bor i en referenslägenhet som hon fått tillgång till genom träningsboendet, upplever hon att hon i större utsträckning har makten att styra över sitt eget liv och kan därigenom också kan ta den plats hon har behov av. Starrin (1997) menar att människans inre och yttre processer har en mer eller mindre grundläggande betydelse för individens utveckling av självkänslan. Därmed kan vi utifrån Ninas uttalande göra tolkningen att hennes självkänsla ökat i takt med de ökade

valmöjligheterna, då möjligheterna i sig gett henne utrymme att ta ett större ansvar för exempelvis skolgången, det egna boendet och sin livssituation i allmänhet.

Under intervjun med Michelle, en av de andra ungdomarna, uttrycktes liknande tankar, men där kunde vi se att det som varit av störst betydelse för henne är det egna boendet och att ansvaret för lägenheten har varit avgörande i hennes mognadsprocess och i utvecklingen av självkänslan:

Men det är ju en mognad liksom, som sitter även i huvudet liksom. Jag menar, jag vet inte riktigt vad jag ska säga men ja.../...../ Jag är ju inte lika konflikträdd, jag menar jag, jag har ju lärt mig... Eller alltså, jag har ju alltid varit den här blyga tjejen innan, men sen.../.../ Liksom att man vågar ta för sig mer så att man inte står där och är tyst liksom. Men för det måste man ju göra när man bor själv och så här liksom. Lite mer skinn på näsan liksom. Men ja, jag tror det (skratt).

Under intervjun med Michelle återkom vi vid ett flertal tillfällen till hur hennes situation sett ut tidigare, när hon bodde hos sin mamma. Michelle berättade att hon fått åta sig ett stort ansvar både för sig själv och för hushållet, då hennes mamma periodvis befunnit sig utanför hemmet och inte varit kontaktbar. Då denna typ av ansvarstagande varit påtvingad kan man också tänka sig att detta skapat osäkerhet hos Michelle och att hon på grund av sitt bristfälliga sociala kapital inte kunnat ägna sig åt identitetsprojektet i den utsträckning som hon varit i behov av. När hon nu kommit ifrån denna miljö och i stället finner det stöd hon behöver genom träningsboendet samtidigt som hon fått möjligheten att flytta till ett eget boende, så har de sociala begränsningar som tidigare präglat hennes liv minskat avsevärt. Nu kan hon, i enlighet med det som Giddens (1991) kallar *den reflexiva identiteten*, välja hur hon vill skapa sitt eget livsprojekt eftersom valmöjligheterna ökat.

Ett annat exempel på hur ungdomarna upplever att de förändrats under boendetiden på träningsboendet berör något som vi nämnt här ovan, alltså attityder och värderingar. Mikael berättade under intervjun att han tidigare umgåtts i främlingsfientliga kretsar och att hans mamma även uttryckt åsikter av denna karaktär:

Morsan har la inte... Äh, jag vet inte. Min morsa är väl inte heller den som gillar utläningar.

Säger du någonting då om hon börjar prata om det?

Nej, inget speciellt... Jag träffade henne häromdagen och vi satt där i tvättstugan och så gick några utläningar där utanför och då började hon "jävla svartskallar" hit och dit... Och då sa jag bara "lägg av" till henne.

Utifrån Mikael's berättelser om denna händelse och även ger andra exempel på hur både hans familj och vänner agerar i olika sammanhang blir det för oss tydligt att han i en stor utsträckning blivit färgad av dessa attityder och värderingar. Mikael berättar vidare om den inledande fasen på träningsboendet och beskriver hur han började se att "utläningar faktiskt också kan vara schyssta". Både Mikael's kontaktperson och en av de andra inom personalstyrkan har utländsk bakgrund och just dessa två är personer som Mikael upplever att han utvecklat starkast relationer till under tiden på träningsboendet. Utifrån personalens berättelser och vår införskaffade kunskap om verksamheten har vi förstått att miljöterapeutiska metoder präglar arbetet på träningsboendet i en ganska stor utsträckning och att dessa metoder inbegriper bland annat omsorg, uppfostran och behandling. Inge Kvaran menar, enligt Fog (2000), att arbetet styrs efter klientens behov och utveckling, men det är också viktigt att miljöterapi utgår ifrån gemensamma värdenormer och etiska förhållningssätt. Personalen själva menar att detta är viktiga infallsvinklar i verksamhetens arbete och att de tillämpar metoderna på olika sätt. Både Eva och Erik uttrycker att en viktig

del i arbetet med ungdomarna är att följa de teoretiska riktlinjer som verksamheten har sin grund i, för att i så stor utsträckning som möjligt uppnå jämvikt och tydliga ramar inom personalgruppen. Detta, menar de, skapar kontinuitet och en känsla av trygghet hos ungdomarna. Här blir det också viktigt att utrymme finns för diskussion mellan ungdomarna och personalen, för att ungdomarna ska få nya infallsvinklar och perspektiv.

Sammanfattningsvis kan vi i detta tema se att ungdomarna har en positiv inställning till träningsboendet och att de upplever vistelsen där som en ”nystart”, där också möjligheterna att utvecklas till en självständig individ är stora. Vi kan tydligt se att ungdomarna påverkas mycket av sina kontaktpersoner, men också att de praktiska aspekterna så som att få ett eget boende har en upplyftande och stärkande funktion för ungdomarnas självkänsla och identitet. Utifrån informanternas berättelser kan vi se att det egna boendet för med sig en känsla av klara av att ta hand om sig själv, utifrån sina egna förutsättningar, vilket i sig är stärkande för ungdomarna som vistas på verksamheten. Något annat som varit genomgående under intervjuerna är att ungdomarna tidigare fått ta mycket ansvar både för sig själva och för familjen, vilket begränsat deras möjligheter att ta sig an identitetsbyggandet och dess projekt. När de numera kan fokusera på sig själva och får det stöd de behöver genom personalen kan de i stället ta ställning till de valmöjligheter som samhället har att erbjuda.

4.2 Självständighetsprocessen

Det tema som kanske har framträtt som mest centralt under de intervjuer som vi har genomfört är den självständighetsprocess som både ungdomarna och personalen upplever att ungdomarna går igenom eller påbörjar under den tid de är placerade på träningsboendet. De fyra ungdomar som vi har intervjuat har alla uttryckt att de idag upplever sig som mer självständiga än vad de varit tidigare. Personalen uttrycker också på olika sätt att ungdomarnas självständighetsprocess är väldigt central i deras arbete, eftersom målet med placeringen på träningsboendet framförallt handlar om att ungdomarna ska ha möjlighet att flytta vidare till ett eget boende efter avslutad placering. Sådär förklarar behandlingsassistenten Eva hur hon ser på arbetet med ungdomarnas självständighet:

Vi har ju en liten tanke kring när ungdomarna bor hos oss på X.. Asså när man är tonåring så går man ju igenom en självständighetsprocess.. Eller alla ska ju bli självständiga är ju tanken, eller att kunna bo självständigt är ju ett mål som många har. Och vi försöker fundera kring, ja men vad är det vi gör specifikt som hjälper dom i den delen, eller vad skulle ha hänt ändå? Asså dom har ju en utveckling ändå, även om dom inte bor på X så är det ju en pågående utveckling. Och då försöker man sätta fingret på vad det är vi gör. /...../
Vi har ju litegrann det här med ett eget boende som en morot, och det här med referens och så, det är en jättemorot för ungdomarna för dom vill ju det.

Här uttrycker Eva att man inom arbetsgruppen har svårt att identifiera hur placeringen på träningsboendet påverkar ungdomarnas självständighetsprocess på ett sätt som inte hade skett i samma utsträckning om ungdomarna hade bott kvar hemma hos sina föräldrar. Det hon dock belyser som en av de viktigaste faktorerna i de stöd som de erbjuder ungdomarna är att motivera dem och ge olika typer av praktisk hjälp för att ungdomarna ska få en fungerande sysselsättning. Hon beskriver även att det faktum att placeringen på träningsboendet ofta leder till att ungdomarna har möjlighet att få ett kommunalt kontrakt genom socialtjänsten, om de går igenom den referensperiod som är den sista stödnivån på boendet. Detta fungerar som en stark motivation för ungdomarna eftersom många eftersträvar ett eget boende.

Benhandlingsassistenten Erik uttrycker också att detta mål står i fokus för behandlingsarbetet på träningsboendet:

För vi har ett slutgiltigt mål här på X, och det är ju det att... För det här är ju ett renodlat träningsboende, allt annat är bonus tycker jag (skratt), och meningen är dom ska ta sig i mål, och i mål för dom ju det här lilla brevet (referensbrev) vi skriver.

Erik menar på att alla de ungdomar han har varit kontaktperson för har gått vidare till ett självständigt boende. Han lägger fokus på att träningsboendet framförallt finns till för detta ändamål, att stötta ungdomarna på vägen till självständighet framförallt i form av ett eget boende. Då han uttrycker att det övriga arbetet ses mer som en bonus, tolkar vi det som att han anser att det är viktigt att framförallt lägga tyngdpunkten på att arbeta med ungdomarnas självständighetsprocess. Det som både Eva och Erik uttrycker i dessa två citat kan kopplas till det Payne (2002) avser med förhållningssättet empowerment i det praktiska sociala arbetet. Payne (ibid.) menar att man i detta förhållningssätt avser att stärka klientens egna färdigheter för att klienten ska ha större möjligheter till ett självständigt liv. Socialarbetarens syfte är här att genom det stöd som man erbjuder möjliggöra för klienten att se sina egna förmågor, och att klienten därigenom ska kunna ta kontrollen över de faktorer som påverkat dennes livssituation.

Alla ungdomarna beskriver att dem även innan de flyttade till träningsboendet har varit relativt självständiga. Framförallt uttrycker det att detta handlar om att då deras föräldrar inte har kunnat erbjuda det stöd som de har behövt har de varit tvungna att ta mycket eget ansvar. Flera av ungdomarna beskriver att detta även har fått negativa konsekvenser, eftersom deras förmåga till ansvarstagande har varit begränsad vilket ofta även gjort skolsituationen problematisk för ungdomarna. Mikael ger uttryck för detta då han beskriver vad begreppet självständighet betyder för honom:

[Självständighet]är att klara sig helt och hållet själv. Jag har alltid klarat mig själv, eller ja, inte alltid, men jag klarade ju mig själv innan jag kom hit också, men det var ju inte på samma sätt. Jag sket ju i allting i stället. Nu tar man tag i saker, man löser saker i stället för att skjuta allt åt sidan. Så man kan säga att jag har blivit mer självständig på ett sätt.

Vad tror du att det beror på då?

Det är ju för att dom (personalen) har tränat mig till att bli mer självständig. Att lösa saker.

Mikael uttrycker här att den självständighet han upplever att han uppnått idag är mer positivt laddad än vad den var då han bodde hemma hos sina föräldrar och det faktum att han i stor utsträckning fick klara sig själv ledde till att han istället misskötte sin skolgång och ”sket i allting” som han uttrycker det. Mikael menar att han idag har lättare att ta ansvar för sitt eget liv än vad han hade innan han flyttade till träningsboendet. Han uttrycker också att han tror att det är personalens förtjänst, att personalen på träningsboendet har lärt honom att lösa de problem som kan uppstå i livet. Det Mikael uttrycker i detta citat tyder också på att man på träningsboendet använder sig av arbetsmetoder som syftar till att ge klienterna större kontroll över sina egna liv, vilket är det grundläggande målet då man arbetar med empowerment. Starrin (1997) menar att man inom empowerment strävar efter att förbättra klienternas förmåga att hitta egna lösningar på sina problem för att på detta sätt få större kontroll över sina egna liv, vilket vi kan urskilja i detta citat. Att Mikael främst framhåller att hans självständighetsprocess är en konsekvens av det stöd han har fått från personalen på boendet tänker vi oss kan bero på att det kan vara svårare att se och belysa de förändringar som han faktiskt själv har varit upphov till än de som så att säga kommer utifrån i form av ett relativt konkret stöd från de vuxna som funnits i hans närhet. Även Anna uttrycker att placeringen på X har haft stor betydelse för hennes självständighetsprocess då hon svarar på frågan om vad boendet haft för betydelse för hennes sysselsättning:

Alltså, jag tror ju inte att jag hade varit där jag är idag om jag inte hade haft X. Dels liksom det här med lägenheten, och jag har ju lärt mig mer hur man kan bete sig... Men jag tror

nog att jag hade varit rätt så skötsam när det gäller det rent praktiska ändå, för det har jag ju haft med mig väldigt mycket sen innan. Men just det här med att sköta skolan och... rutiner, det tror jag nog att jag hade haft väldigt problem med. Om jag bara hade kommit ut själv, eller flyttat ifrån [fostermannan].

Anna beskriver här att hon då det gäller praktiska färdigheter hade med sig ganska mycket kunskap innan hon flyttade till träningsboendet, vilket i sig är ett tydligt mönster som vi tycker kunna se hos flertalet av våra informanter. Det som hon framförallt beskriver som betydelsefullt för henne är att hon tack vare placeringen nu har ett eget boende, vilket hade varit svårt för henne att få om hon hade bott kvar hemma. Hon beskriver även att träningsboendet har haft betydelse då det gäller andra faktorer såsom det sociala beteendet, att sköta sysselsättningen och att lära sig vardagsrutinerna. På detta sätt blir det tydligt för henne att hennes självständighetsprocess hade sett annorlunda ut om hon inte hade flyttat till träningsboendet. Då Anna belyser hur tiden på träningsboendet även fått konsekvenser för dessa praktiska faktorer synliggörs den miljöterapeutiska behandlingsmetod som personalen på boendet använder sig av. Anna beskriver att hon under behandlingstiden har lärt sig ett nytt socialt beteende och att hon även har fått lära sig nya vardagsrutiner som hon inte klarade av att sköta tidigare. Enligt Fog (2000) menar Inge Kvaran att man då man arbetar utifrån ett miljöterapeutiskt förhållningssätt intar en fostrande roll där syftet är att ungdomen ska kunna slussas tillbaka från institutionen ut i samhället. För att möjliggöra detta får klienten öva på ansvarstagande och att samverka med andra. Detta kan vi se exempel på då ungdomarna uttrycker att det idag är mer rustade för ett självständigt liv än vad de var före placeringen på träningsboendet, och där de är beredda att ta eget ansvar för sina livssituationer.

Flera av ungdomarna beskriver alltså att de har blivit vuxnare och mer ansvarstagande under tiden de har bott på träningsboendet även om de kan se att de även tidigare tagit stort ansvar då de bodde hemma. Detta uttrycker Michelle på ett tydligt sätt då hon beskriver hur hon upplever att hon har förändrats som person:

Alltså, jag har ju varit väldigt ansvarsfull när jag bodde hemma hos mamma, jag har alltid tagit hand om mig själv och tagit ansvar och så. Men jag har ju blivit väldigt mycket mer självständigare och mycket vuxnare liksom. /.../ Men ja, inte bara just i hushållet, men jag går ju till skolan mer än vad jag gjorde där hemma. Där kunde jag säga "mamma, får jag skita i att gå till skolan idag?" och hon liksom "okej, jag ringer och sjukanmäter dig" (skratt). Och jag tyckte ju att det var lyx då, men jag känner ju att jag vill ju göra nånting av detta också, alltså gå till skolan och gå min utbildning och bli klar liksom... Så att, jag försöker ju gå till skolan så ofta som jag kan och det är ansvarsfullt tycker jag... Eller för att vara jag i alla fall, det finns ju dom som, det är ju deras naturliga inställning att gå till skolan varje dag, det tycker ju inte dom är några problem, men för mig eftersom att jag alltid har kämpat med det där så är det stort. Men ehmm... Alltså, jag tvättar själv, jag handlar, jag städar, jag ja... Försöker så gott jag kan med att vara vuxen och ansvarsfull.

Även Michelle beskriver alltså att hon även då hon bodde hemma hos sin mamma tog relativt stort ansvar, men att hon idag bland annat tack vare placeringen på träningsboendet upplever sig som mer ansvarstagande och därmed mer vuxen. Michelle uttrycker att hon idag tar skolan på större allvar än vad hon gjorde tidigare och att det är något som har stor betydelse för henne. Michelles citat visar på att hon har förmåga att identifiera vilka faktorer som har varit betydelsefulla för hennes självständighetsprocess. Dessutom kan hon jämföra hur hennes livssituation ter sig idag i förhållande till hur den såg ut då hon fortfarande bodde hemma, och även hur denna process ser ut i förhållande till den självständighetsprocess som ungdomar som inte har varit tvungna att tampas med social problematik såsom problematiska hemförhållanden ser ut. Att Michelle väljer att framhålla hur hennes skolsituation ser ut idag då hon ska beskriva hur hon har förändrats som person, visar på en av de positiva konsekvenser som behandlingen på träningsboendet kan få för ungdomarna. Hennes beskrivning av denna utveckling visar på att hon idag upplever en ökad förmåga att

genomföra de förändringar som behövs för att hennes livssituation ska stabiliseras, vilket skulle kunna härledas till det förhållningssätt som personalen på träningsboendet använder sig av i arbetet med ungdomarna. Detta förhållningssätt kan kopplas till Starrins (1997) syn på empowerment. Starrin (ibid.) menar att empowerment innebär att man arbetar med individens objektiva men även subjektiva upplevelser av världen, vilket betyder att individens yttre och inre processer står i fokus. Detta kan leda till att individens självbild förändras. Vi kan se att Michelles självbild har förändrats på så sätt att hon upplever att hon idag har en större förmåga att genomföra saker, vilket Starrin (ibid.) kan vara en konsekvens av de processer individen genomgår inom empowerment.

Två av ungdomarna beskriver, precis som Michelle bland annat uttrycker, att deras självständighetsprocess under tiden på träningsboendet framförallt har handlat om tillägna sig praktiska färdigheter för att sedan vara redo att sköta ett eget självständigt boende och allt ansvar som följer med detta. Sådär beskriver Nina på vilket sätt hon tycker att hon har blivit en mer självständig person:

Ja, asså det har jag ju eftersom det är ändå mycket..asså jag tänker mest på det praktiska och så. För när det kommer till andra saker, så har jag ändå oftast vart självständig.

Vilka saker tänker du på då?

Nej, men när det kommer till mig själv och så, hur jag handskas med problem, hur jag är med mina vänner och så. För jag är själv sån att jag tycker själv att man oftast ska ta sin egna väg. Man kan ta råd från folk, men ifall du vill göra nånting så ska du göra det.

Och så här beskriver Anna hur hon ser på begreppet självständighet:

Men jag känner att, man lär ju sig hela tiden, så att man blir ju mer och mer självständig. Typ som det här med adressändring och dom tjtade på mig i ett år om att jag skulle fixa vanligt ID-kort, så att sen tillslut... Jag vet inte vad det var som tog så lång tid egentligen, men... Så att nu när jag flyttade så tyckte jag... Då gjorde jag ändå adressändring och betalade räkningar på egen hand, så att...

Nina beskriver att hon har blivit mer självständig i och med placeringen på träningsboendet, men att denna process framförallt handlar om praktiska saker. I övrigt upplever hon att hon alltid har varit relativt självständig då det gäller att bemästra olika typer av problem och ta egna beslut. Denna känsla tror vi skulle kunna kopplas till Ninas beskrivning av att ha fått ta ett förhållandevis stort ansvar i hemmet under sin uppväxt, vilket har lett till att hennes självbild präglas av upplevelsen av att vara tvungen att vara självständig. Med hjälp av Andersson (2003) kan vi se att ungdomar med problematiska hemförhållanden ofta har fått ta större ansvar än vad de är mogna för att göra, eftersom den unge upplevt att det då man litat till föräldrarnas ansvar ofta har uppstått kaos. Ninas upplevelse av att hennes självständighetsprocess främst handlat om att tillägna sig praktiska kunskaper skulle även kunna härledas till träningsboendets miljöterapeutiska förhållningssätt, vilket också stämmer överens med citatet av Anna. Enligt Elsebeth Fog (2000) menar Erik Larsen och Barbro Selnes att man på den miljöterapeutiska institutionen använder sig av denna fysiska, sociala och psykologiska som ett pedagogiskt redskap för att klienten ska kunna tillägna sig de färdigheter som är nödvändiga för att klienten sedan ska kunna slussas tillbaka till samhället. Här är det viktigt att ungdomen får lära sig att samverka med andra och ta ansvar. Inge Kvaran menar, enligt Fog (ibid.) att det är viktigt att behandlingen styrs av klientens egna behov och dennes individuella utveckling. Ninas upplevelse av att ha varit relativt självständig på andra nivåer än just den praktiska har alltså förmodligen styrt hur personalen har valt att utforma behandlingsarbetet i just hennes ärende. Har Nina uttryckt att hon framförallt har varit i behov av att få stöd genom att få ökad praktisk kunskap skulle det kunna vara så att man från träningsboendets sida har fokuserat på just detta. Även Anna

beskriver hur hon har fått stöd att genomföra vissa praktiska saker för att öka hennes möjligheter till ett självständigt liv. Detta har lett till att hon idag, då hon har flyttat vidare till en självständig lägenhet upplever att hon har lättare att utföra de praktiska saker som tidigare framstod som problematiska för henne. Med hjälp av Payne (2002) kan vi även se personalens arbetsmetoder som ett uttryck för ett förhållningssätt som är influerat av empowerment. Payne (ibid.) menar att man inom det individ-fokuserade sociala arbetet använder sig av metoden hjälp till självhjälp som innebär att socialarbetaren stöttar klienten på så sätt att klienten får möjlighet att öka sina förutsättningar för ett självständigt liv.

Personalen uttrycker också att de tydligt kan se att ungdomarna genomgår en självständighetsprocess under tiden på träningsboendet, som i de allra flesta fall leder till att ungdomarna är redo att klara sig själva då de flyttar vidare. Sådär svarar Eva på frågan om hon upplever att ungdomarna är redo att klara sig själva:

Jo absolut och det visar sig ju i och med att dom allra flesta fixar ju... Många av våra ungdomar får ju kommunalt kontrakt efteråt, och de flesta klarar ju det också, alltså att ha kommunalt kontrakt, och får sen eget kontrakt. Så det tänker jag väl, så good enough tycker jag är en ganska skön inställning så. /.../ Ibland kan jag tycka att vi kanske ställer för höga krav, att man tycker att dom ska nå upp till en jättehög nivå. Ja, men ibland kan ja tänka på det, att vi gör det, att bara för att dom bor här så ställer man extra höga krav på dom, men det är ju samtidigt för att vi vill att det ska bli bra och så.

Och så här beskriver Erik det:

Det var nån av medarbetarna som gick igenom och kollade på alla ungdomar som hade fått det här referensbrevet skrivet, och fått en lägenhet och så, så var det väl en av femton som misslyckades. Det är väldigt bra statistik!

Här beskriver Eva på vilken nivå hon tror att ungdomarna är redo för ett självständigt liv då de flyttar vidare ifrån träningsboendet. Då Eva nämner att många av ungdomarna får kommunalt kontrakt, syftar hon på det andrahands-kontrakt som en del av dessa ungdomar kan teckna genom socialtjänsten. Det innebär att ungdomen får möjlighet att hyra en lägenhet i andra hand genom socialtjänsten som sedan kan bli ett förstahands-kontrakt om ungdomen i fråga visat sig kunna klara av detta ansvar. Eva menar alltså att hon anser att majoriteten av de ungdomar som skrivs ut från träningsboendet har kommit en bra bit på väg i sin självständighetsprocess och att det kommunala kontraktet ofta är ett konkret tecken på detta. Erik ger i sin tur ett exempel på hur det har gått för de ungdomar som fått kommunalt kontrakt efter placeringen på träningsboendet, vilket visar på att en stor andel av dessa ungdomar går vidare till eget självständigt boende. Detta kan upplevas som en framgång eftersom det oftast är en målsättning både ifrån ungdomarnas och verksamhetens sida.

Om vi sätter detta resultat i förhållanden till den forskning som Stig- Arne Berglund (2000) har genomfört framträder ett intressant perspektiv. Berglunds (ibid.) avhandling *Val av livsstil* syftar till att undersöka hur ungdomar som har varit placerade på behandlingshem förhåller sig till sina problematiska uppväxtvillkor och hur de sedan ”väljer” olika typer av livsstilar. Berglund (ibid.) är alltså intresserad av vilka faktorer det är som påverkar dessa val. Bland annat visar hans resultat på att denna grupp av ungdomar då de flyttar vidare efter behandlingens avslut hamnar i en riskfylld position där de har lätt att hamna i utanförskap och ensamhet eftersom de i många fall inte upplever att de är ”någon” längre. Denna upplevelse grundar sig i att de vanligtvis har lämnat sina tidigare destruktiva identiteter som präglats av kriminalitet och droger bakom sig. Utmaningen för dessa ungdomar blir att hitta sin nya plats i världen, och Berglund (ibid.) menar att de ungdomar som trots allt lyckas ta sig igenom denna period har beskrivit olika faktorer som varit betydelsefulla för ungdomarnas identitetsskapande, såsom till exempel att ha en lägenhet, ett arbete, en familj som finns

tillgänglig och/eller en partner. Om vi i förhållande till detta resultat ser på de informanter som legat till grund för vår studie kan vi alltså se att den grupp har bättre förutsättningar för att själva skapa en stabil livssituation än den grupp av ungdomar som Berglund (ibid.) undersökt då de i de flesta fall har tillgång till både ett eget boende och till någon form av sysselsättning. Målen för det träningsboende som legat i fokus för vår studie består som tidigare nämnt framförallt av att de ungdomar som placeras på boendet ska gå vidare till ett självständigt boende, och detta fungerar ofta som en morot för de placerade ungdomarna. En viktig del i denna process är också att ungdomarna ska ha en fungerande sysselsättning, vilket alltid står i fokus i behandlingsarbetet. Inom verksamheten läggs även stor vikt vid att arbeta med klienternas nätverk i form av familj och andra närstående personer för att på detta sätt stärka dessa skyddsfaktorer.

Slutligen kan vi då det gäller ungdomarnas och personalens upplevelser av hur självständighetsprocessen tar form se att alla ungdomarna upplever att de har blivit mer självständiga under tiden på träningsboendet. De uttrycker dock att de även tidigare har sett sig själva som relativt självständiga individer, men att denna form av självständighet varit av mer påtvingad karaktär, eftersom de varit tvungna att ta stort ansvar. Idag upplevs självständigheten som mer positivt laddad, bland annat för att känslan av att kunna sköta ett eget boende stärker dem som individer. Skapandet av en fungerande vardagsstruktur där både sysselsättning och boende är stabiliserade är en förutsättning för självständigheten i sig. Att ungdomarna ska bli självständiga är det huvudsakliga målet i personalens arbete med ungdomarna. De menar att det kan vara svårt att sätta fingret på hur detta arbete går tillväga, men att referensen fungerar som en motivation. Bland annat syftar arbetet till att ge klienten större kontroll över sin egen livssituation och att hitta egna lösningar på sina problem. Personalen beskriver även att de upplever att de flesta av ungdomarna är redo att klara sig själva då de avslutat behandlingsperioden. Detta visar sig bland annat genom att en stor andel av dem får kommunalt kontrakt genom socialtjänsten.

4.3 En trygg hamn

Då vi bearbetade empirin till denna studie framträdde ett tema som vi anser vara mycket betydelsefullt för ungdomarnas upplevelser av hur placeringen på träningsboendet har påverkat deras självbild och identitetsutveckling. Detta tema belyser framför allt studiens första frågeställning, som sätter fokus på dessa processer. Vi har tydligt kunnat urskilja att nästan alla våra informanter, både ungdomar och personal på olika sätt beskrivit hur träningsboendet har fungerat som en lugn och trygg plats, som gett ungdomarna möjlighet att utvecklas och förändras på ett sätt som de inte upplevde att det fanns utrymme för att göra innan de placerades på boendet. Ungdomarna i fråga har tidigare befunnit sig i problematiska livssituationer på olika sätt, vilket enligt ungdomarna har lett till att det har varit svårt att bland annat få sysselsättningen och andra praktiska saker att fungera vilket i sig kan leda till konsekvenser för identitetsutvecklingen. Vi har valt att kalla temat *En trygg hamn* eftersom vi tycker att det ger en ganska bra bild av vad detta egentligen handlar om, det vill säga att de ungdomar som har vuxit upp under problematiska hemförhållanden som ofta har präglats av våld och missbruk framförallt behöver befinna sig i ett sammanhang där de kan få stöd och utrymme att bygga upp den trygghet som är nödvändig för en positiv identitetsutveckling och självständighetsprocess. Då Johansson (2006) talar om begreppet *relativ öppenhet* syftar han på hur individen i det moderna samhället förhåller sig till identiteten. Johansson (ibid.) menar att identitetsskapandet idag är en process som individen själv måste engagera sig i, och att denna process alltså i stor utsträckning påverkas av de val och den miljö som individen befinner sig i. Denna komplexa process leder till att vi ständigt måste ifrågasätta och omvärdera de delar av vår identitet som traditionellt sätt setts som ganska självklara. Johansson (ibid.) skulle alltså mena att det är självklart att ungdomarna på träningsboendet

har påverkats i sitt identitetsbyggande av att befinna sig i denna kontext, eftersom identiteten utvecklas i samspel med sin omgivning. Temat *En trygg hamn* och informanternas upplevelser av hur miljön de befinner sig i har påverkat dem kan även kopplas till träningsboendets miljöterapeutiska behandlingsmetoder där strukturen är mycket viktig.

Detta citat av Nina där hon berättar om hur hennes boendesituation såg ut tidigare är ett väldigt tydligt exempel på vilka närmast kaotiska livssituationer denna grupp av ungdomar ofta har befunnit sig i innan de blev placerade på träningsboendet.

Nej jag bodde ju hos den jourfamiljen, och sen innan dess var det den fosterfamiljen, och... När jag väl flyttade. Asså jag flyttade ju när jag var 14 år och då bodde jag hos min bror i ett och ett halvt år. Blir det nog... Eller ett eller två år jag kommer inte ihåg riktigt. Och sen så var han tvungen att flytta då, han flyttade ju till Malmö, och då bodde jag hos min pojkvän, eller asså nu är vi ju inte tillsammans men då var vi tillsammans. Jag hade ingenstans att ta vägen. Sen kom ju den här fosterfamiljen då och sen jourfamiljen, och sen X (träningsboendet).

Det Nina här beskriver är en livssituation som präglats av osäkerhet och ständiga uppbrott. Det är ganska lätt att föreställa sig att en sådan situation inte lämnar mycket utrymme över för identitetsutvecklingen som är en process som Johansson (2006) menar är starkt kopplad till den miljö individen befinner sig i. Även Michelle beskriver varför det var viktigt för henne att få flytta ifrån den hemmiljö hon tidigare befann sig i:

Alltså, jag ska faktiskt vara helt ärlig, jag kommer inte ihåg så jättemycket från just då. /.../ men jag vet ju att vi bråkade väldigt mycket och det gick ju mycket överstyr. Och jag orkade liksom inte bo hemma, och sen kände jag att jag orkar liksom inte bo hemma nu i och med att jag var så gammal.../.../Och då fanns ju den här möjligheten att man tillslut får en egen lägenhet och att dom skriver en referens om man har betalat hyra i sex månader liksom. Så jag kände bara att, men det är ju säkert det jag ska göra för att jag har ju ändå varit så himla självständig hemma hos mamma så jag tyckte att, ja men ett hushåll kan jag väl ta hand om också... Om jag kan ta hand om allt annat.

Michelle förmedlar här en upplevelse av att den problematiska boende och familjesituation hon tidigare befann sig i till och med har lett till att hon har mycket begränsade minnesbilder ifrån vad som hände under denna period. Vidare beskriver hon att träningsboendet framträdde som en bra möjlighet för henne eftersom hon upplevde att hon inte kunde bo kvar hemma. Hon uttrycker också att hon ville ta vara på den förmåga att klara det mesta själv som hon redan innan hon flyttade till träningsboendet upplevde att hon hade, även om denna självständighet handlade om andra saker än just att sköta ett eget boende. Michelles beskrivning av att hon tidigare redan fick ta ansvar för det mesta i sitt liv själv skulle enligt Marcia (2006) kunna tyda på att hon utvecklat en *för tidig identitet* eftersom hon i stor mån övertagit de ansvar som vanligtvis vilar på föräldrarna. Marcia (ibid.) menar dock även att personer med *för tidig identitet* oreflekterat tagit över värderingar och roller från sina föräldrar vilket vi inte kan se i Michelles fall, eftersom hon själv tagit initiativ till att flytta till träningsboendet. Däremot kan vi tänka oss återigen med hjälp av Johanssons (2006) syn på identiteten att Michelles identitetsutveckling och därmed även hennes självständighetsprocess får ta större plats idag än då hon fortfarande befann sig i en familj och boendesituation där det rådde stora konflikter.

Mikael belyser hur tiden på träningsboendet har påverkat hans tidigare mycket problematiska livssituation då han beskriver hans sysselsättning fungerar idag i jämförelse med tidigare:

Jag hade ju aldrig kommit så här långt på egna ben, om jag inte hade haft X. För det är jättesvårt att få egen lägenhet idag och dom har aa... fått mig på fötter helt och hållet /.../ Jobb har dom inte hjälpt mig så mycket med, men jag har fått ett boende och jag har haft

folk runtomkring mig som har stöttat mig...

Idag har Mikael ett fast jobb vilket han är mycket stolt över, och även om detta jobb är något som han själv har fått utan hjälp från vare sig träningsboendet eller från socialtjänsten så kan Mikael tydligt se att hans tid på träningsboendet har varit helt avgörande för att han själv har kunnat skapa ett stabilt liv som han trivs med. Framförallt belyser han att själva boendet har varit betydelsefullt för honom såsom att han har haft personer omkring sig som har stöttat honom, alltså hans kontaktperson och resten av personalen på boendet. I intervjun med Mikael beskriver han vid flera tillfällen hur han tror att hans liv hade sett ut om han istället hade bott kvar hemma hos sin mamma. Han berättar då att han inte tror att han hade haft något liv överhuvudtaget om han inte hade flyttat därifrån, att han förmodligen hade suttit i fängelse eller något liknande, och han kan själv se att hans tidigare beteende som han menar präglades till stor del av aggressivitet berodde på hans boende och familjesituation som bland annat innehöll både missbruk och våld. Mikaelns upplevelser kan kopplas till de miljöterapeutiska arbetsmetoder som bland annat utgör det stöd som ungdomarna får på träningsboendet. Andersson (2003) menar att de ungdomar som mestadels blir aktuella i dessa typer av verksamheter ofta har genomgått instabila och problematiska uppväxter, vilket i sig kan leda till att den unge får en bristande tillit till vuxenvärlden. Denna bristande tillit, menar Andersson (ibid.), kan också begränsa individens socialisationsprocess som bland innebär att ungdomen utvecklas i sin förmåga att vara självständig och att socialt anpassa sig till sin omgivning. Då Mikael uttrycker att tiden på träningsboendet har varit avgörande för hans förmåga att skapa en stabil livssituation för sig själv kan vi se att denna miljö alltså har påverkat hans socialisationsprocess på ett positivt sätt. De flesta av ungdomarna belyser också i intervjuerna att de har blivit lugnare som personer under tiden som de har spenderat på träningsboendet, vilket också är ett exempel på hur deras socialisationsprocesser skapas. Denna förändring är något som vi kan se återkommer inom flera av de områden som vi har berört under våra samtal med informanterna. Upplevelsen av lugn verkar kunna förknippas med det lugn som ungdomarna beskriver att de uppnått just på grund av att de flyttat till en betydligt stabilare miljö där de har fått möjlighet att fundera över sina livssituationer och även förändra dem i önskad riktning. Sådär beskriver Anna vad som har varit viktigast för henne under tiden på träningsboendet:

Ja, alltså jag tror nog att det viktigaste för mig har varit tiden jag har varit här. Alltså, att dom har gett mig den tiden att liksom göra allting. Nej, men det är väl själva tiden som varit viktigast.

Att du har fått tid på dig att landa?

Mm... För det pratade ju jag och (kontaktpersonen) lite om också, hur man egentligen får, alltså hur människan förändras sig så inom ett ungdomsboende. Och då sa hon det liksom att det ger ju ungdomarna tid och tillit, så att det... Jag håller med henne där, jag tror att det är det som får ungdomen att förändra sig en del.

Anna menar alltså att det har varit själva tiden som hon upplever som mest betydelsefull för den förändring som hon har genomgått. Anna är en av de ungdomar som har bott på träningsboendet under en ganska lång tid och som idag har gått vidare till en egen självständig lägenhet, och hon uttrycker en stor tacksamhet över att ha fått ta den tid som hon har behövt för att komma dit där hon är idag. Anna har även tillsammans med sin kontaktperson reflekterat över vad hon tror det är som gör att individen förändras då man bor på ett träningsboende. Hon menar att tilliten är mycket viktig, och hon syftar då på den tillit som personalen har haft till henne trots att hon ibland har misskött sig. Anna berättar även att personalen hela tiden har gett henne fler chanser trots att det ibland har tagit lång tid för Anna att genomföra vissa saker. Hon har även lärt sig att det lönar sig att vara ärlig just eftersom personalen har visat tillit till henne. Johansson (2006) menar att den individuella identiteten är en social konstruktion som i stor utsträckning påverkas av det sammanhang man befinner sig i och som påverkas av bland annat både sociala och kulturella faktorer. Ungdomarnas

upplevelser av att i relativt stor utsträckning ha påverkats i positiv riktning av att vara placerade på träningsboendet bekräftar Johanssons (ibid.) syn på identitetsutvecklingen, då han även menar att ungdomar som kommer ifrån problematiska hemförhållanden och har ett begränsat socialt kapital tenderar att ta ett mycket stort ansvar för sig själva och även för sin omgivning. Detta menar Johansson (ibid.), kan i sin tur leda till något som han kallar ett åsidosättande av identitetsskapandet. Våra informanternas berättelser av att ha haft förhållandevis kaotiska livssituationer innan de flyttade till träningsboendet, samt att de idag upplever större möjligheter att fokusera på sina självständighetsprocesser och att skapa en stabilare livssituation blir alltså ett bra exempel på detta.

Flera av ungdomarna beskriver alltså att de upplever att de är mycket lugnare i sig själva idag än vad de var tidigare, vilket i sig hör samman med upplevelsen av att ha tillgång till en plats och ett hem där de inte råder kaos, som de beskrivit att det ofta gjorde i deras tidigare hemmiljöer. Sådär berättar Nina om varför hon tror att hon har blivit en lugnare person:

För att jag trivs med att bo här, och ifall man trivs med sitt hem så... Jag har ändå min trygghet här. Och så länge man har det så är det ju skönare, man kan ändå komma hem och känna att det är lugnt. Så då behöver man inte oroa sig för var man ska bo..eller det är inget sånt som det var förut. /...../ Asså man hade ju ångest varje gång man skulle hem förut, och man vill inte känna så att man har ångest i skolan och man har ångest hemma. Det blir för mycket bara.

Även Mikael kan se tydliga förändringar hos sig själv på samma område:

Ja, jag har blivit snällare, lugnare... Mycket lugnare.

Hemmet som en trygg bas beskrivs här av Nina som avgörande för att hon ska kunna känna sig lugn och trygg i sig själv. Hon menar att hennes vardag tidigare präglades mycket av ångest och oro eftersom både boendesituationen och skolan var problematisk, och att detta var ohållbart för henne. Det är även detta som Mikael antyder då han ger en bild av hur han har förändrats som person. Med hjälp av Johanssons (2006) tankar om hur identiteten hos ungdomar med problematiska uppväxtvillkor kan se ut, som vi tidigare nämnt här ovan, kan vi alltså tolka ungdomarnas upplevelser av att de idag har lättare att ta sig an sin identitetsutveckling som en konsekvens av att de idag befinner sig i ett sammanhang som ger mer utrymme åt dessa typer av processer än vad deras tidigare boende och familjesituation gjorde.

En av ungdomarna Michelle ger också en bild av att träningsboendet har fungerat som en trygg hamn då hon beskriver hur det var att när hon först flyttade in:

Det var en jättestor lättnad, från att vara där hemma och inte veta vart man ska ta vägen när man bråkar, från att kunna gå dit, och när det väl blir bråk kan man gå till sitt eget /..../ Men det var ju jättegött att bara få komma tillbaka hit, då behövde jag inte vara där mer liksom.

För Michelle har alltså träningsboendet fungerat som en egen trygg plats dit hon kan komma då hon hamnar i konflikter med sin mamma, och boendet i sig blir här en viktig faktor för Michelles förmåga att skapa en stabilare livssituation. Hennes upplevelse kan också ses som ett exempel på Johanssons (2006) bild av hur stor betydelse den sociala miljön har för individens förutsättningar i samhället och för dennes identitetsutveckling och förmåga att bli en självständig person.

Även personalen på träningsboendet beskriver att de tror att placeringen på boendet kan ha betydelse för ungdomarnas identitetsutveckling bara genom att lämna ett sammanhang som varit problemfyllt för att möta andra förhållningssätt och strukturer. Detta ger Erik uttryck för då han förklarar hur han tror att tiden på träningsboendet exempelvis kan påverka hur

ungdomarna förhåller sig till sina vänner:

Ja definitivt... Jag vill inte ha några black cobra-medlemmar här uppe som springer runt och ner, ni vet det är ju olika.. Nått som är gängrelaterat.. Gängen är ju här. Dom kan vara jätteschyssta kompisar, men dom tillhör en organisation som inte har någonting med vår att göra. Och det vet dom, vi vill inte ha sånt här, inga pundare, alkisar, kriminella som springer runt här. Bara där klipper vi ju av, och efter ett tag så får dom ju inte komma heller, då får ju ungdomen sitt lilla lugn och ro här som man kanske inte har haft hemma och så, och efter ett tag så kanske man börjar reflektera också, vad får jag dom här pundarna ifrån? Eller jag vet inte.. Ibland hittar man nya vänner, som inte är så destruktiva...

Här beskriver Erik ett redskap som personalen på boendet kan använda sig av för att bryta de destruktiva val som ungdomarna på träningsboendet ibland gör genom att helt enkelt erbjuda ett sammanhang där kriminalitet och droger och de personer som sammankopplas med detta inte får förekomma. Erik menar alltså att genom att göra en tydlig markering för vad man från träningsboendets sida anser vara acceptabelt och inte ger ungdomarna möjlighet till att vistas i en trygg miljö som är fri från det som tidigare varit en del av deras problematiska hemförhållanden. Han menar att detta i sin tur kan leda till att ungdomarna börjar reflektera över de val som de tidigare har gjort och vilka konsekvenser dessa har fått, exempelvis då de valt vänskapsrelationer. Med hjälp av Anderssons (2003) syn på den miljöterapeutiska behandlingen kan vi här se att personalen ser det som betydelsefullt för ungdomarna att bygga upp ett förtroende för de vuxna som finns på boendet för att i framtiden kunna känna en större tillit till vuxenvärlden i stort. För att göra detta, menar Andersson (ibid.) bör man som behandlare ha en medvetenhet om hur klienterna upplever sina relationer till andra människor. Andersson (ibid.) menar även att det är viktigt att man från institutionens sida tydligt förmedlar regler och en struktur som klienterna kan förhålla sig till. Det är inte bara viktigt att ungdomarna lär sig att anpassa sig till de praktiska regler som är en del av rutinerna på boendet, utan att personalen också införlivar vissa allmänmänskliga normer hos ungdomarna vilket är de normer som vi alla måste förhålla oss till i samhället. Det Erik uttrycker blir alltså ett exempel på hur han som kontaktperson och behandlingsassistent kan fungera som en förebild på ett konkret plan. I vårt samtal med Erik bekräftar han även ungdomarnas upplevelser av att det har varit nödvändigt att komma ifrån den kaotiska situationen i hemmet och få distans till detta för att kunna gå vidare i sin utveckling.

Sammanfattningsvis kan vi alltså utifrån vårt syfte och våra frågeställningar se att placeringen på träningsboendet har haft konsekvenser för ungdomarnas identitetsutveckling och för deras självständighetsprocess. Framförallt ser vi detta genom ungdomarnas beskrivningar av att de idag upplever sig själva som lugnare personer, och som har större förmåga att ta ansvar för sina egna livssituationer än vad de hade innan de placerades på träningsboendet. Vi kan även se att personalen delar denna bild då de ser träningsboendet som en plats där ungdomarna får möjlighet att reflektera över vilka livsval som är betydelsefulla för att de själva ska kunna skapa en mer fungerande tillvaro, samt att personalen fungerar som viktiga förebilder då de sätter gränser mot destruktiva beteendemönster.

4.4 Roller och strategier

Ett annat tema som varit framträdande under intervjuerna är *roller och strategier*, något som både personalen och ungdomarna använder sig av inom verksamheten på olika sätt. Hos personalen handlar dessa roller och strategier om vad de gör i arbetet med ungdomarna för att stötta och stärka dem. Gällande ungdomarna på verksamheten syftar vi mer på vilka roller och strategier de använder sig av för att hantera sin vardag och omgivning. Detta kommer vi att beskriva närmre och exemplifiera här nedan.

Här ger behandlingsassistenten Eva ett exempel på vilka strategier personalen använder i arbetet med att stärka ungdomarnas självkänsla:

Vi försöker liksom hela tiden bolla tillbaka, asså spegla dom i det dom säger, för att dom själva ska komma på... ”Vad är det jag säger nu?” eller ”Varför betar jag mig på det här sättet?” eller sådär så att man hela tiden ställer en fråga kring att, ”Hur tänkte du kring det här nu?” eller ”Vart vill du komma med det här?”. För ofta så är det ju så att dom vill ha ett svar på hur dom ska göra, och så lägger dom över hela ansvaret på oss. Men det är väl en del i det här med självständighet, att dom ska börja tänka, ja men vad hade jag gjort ni inte hade funnits. Det är dit vi strävar. Vi arbetar med dom under tiden dom bor här, men vi ska arbeta bort oss också. Vi ska ju inte finnas kvar.

På träningsboendet uttrycker både personalen och ungdomarna att de upplever kommunikationen som mest betydelsefull i arbetet. Då ungdomarna inte fått de stöd de behövt under uppväxten har det infunnit sig mer eller mindre naturligt att inte förvänta sig det ifrån andra vuxna i omgivningen, en inställning som personalen beskriver är vanlig hos ungdomarna när de kommer till träningsboendet. De ungdomar vi intervjuat uttrycker alla att skolan är den del av ungdomarnas vardag som påverkats i störst utsträckning beroende på hur hemsituationen sett ut och hur de kunnat hantera denna. Två av ungdomarna berättar att föräldrarna till och med uppmuntrat dem till att stanna hemma när de inte velat gå till skolan. När de då kommer till en miljö där vuxna faktiskt ser till det som fungerar hos ungdomen och försöker stärka dennes självkänsla genom stöttning och uppmuntran, tolkar vi det som att det uppstår en situation som kan vara svår för ungdomen att förhålla sig till. Enligt Berglund (2000) kan detta tolkas som att det nya sociala sammanhanget framkallar ambivalens hos ungdomen, då hon eller han måste ta ställning till ett antal val och kanske till och med en ny livsstil. Detta kan leda till att ungdomen lägger över allt ansvar på den vuxna, bland annat för att ungdomen blir medveten om att de egna strategierna inte längre fungerar. Den nya situationen kan också, enligt Andersson (2003) skapa kaos i ungdomens tillvaro, då hon eller han inte längre är den som förväntas ta allt ansvar. Detta gör att det blir extra viktigt för personalen att ha regler och en tydlig struktur för att skapa stabilitet för ungdomen.

Att komma ifrån en destruktiv hemsituation och mötas av stabila, tillitsfulla vuxna innebär omfattande förändringsmöjligheter för individens livssituation. Därför menar Berglund (2000) att det är viktigt att personalen avslutar relationen och kontakten med ungdomen över en tid som även går utanför den avslutade kontakten på träningsboendet. Detta uttrycker även Erik:

... och ibland kan man ju höras av och så, då avtar det sakta. För jag vill inte intensifiera det, så att dom blir vana vid mig och sen är det hejdå, utan att man mer sakta låter det dö ut liksom.

Detta menar Erik är viktigt då risken att förtroendet för personalen kan försvagas ökar och därmed även framtida kontakt med andra vuxna, men även för att ungdomen riskerar att drabbas av ensamhet och utanförskap i och med den nya livssituationen (Berglund 2000). Berglund (ibid.) menar här att den nya livssituationen innebär att ungdomen tagit avstånd från det som tidigare präglade identiteten, exempelvis droger och kriminalitet. Ungdomarna i vår studie kan kopplas till Berglunds (ibid.) resonemang då de genomgår en liknande process i och med distanseringen till den destruktiva hemmiljö de befunnit sig i. Detta avståndstagande är en del av ungdomarnas självständighetsprocess och identitetsutveckling, och konsekvenserna av den nya livssituationen yttrar sig extra tydligt när ungdomen avslutar kontakten med träningsboendet och träder in i det självständiga vuxenlivet. Den nya livssituationen blir extra påtaglig när ungdomen står på egna ben, vilket kan skapa en situation där individen ställs inför nya ställningstaganden. Det är här som vikten av att avsluta kontakten med ungdomen på ett sätt som känns bra för henne eller honom blir aktuell, för att undvika att ungdomen ska känna sig övergiven och ensam. Daining och DePanfilis (2007) har

skrivit en artikel som berör detta ämne, där de utgår ifrån sin undersökning som handlar om ungdomar i övergången från ungdomsvård till vuxenlivet. Författarna (ibid.) menar att dessa ungdomar utgör en utsatt subgrupp, vilket innebär att det blir extra viktigt att undvika ett abrupt avslut av kontakten mellan klient och personal. Ungdomarnas utsatta livssituation gör också att behandlingens form är avgörande för hur ungdomen kommer att kunna hantera vardagen och leva som självständiga individer efter avslutad kontakt med verksamheten. Detta är något som personalen på träningsboendet hela tiden har med sig i beräkningen när behandlingsstrategierna för verksamheten utformas och vidareutvecklas. Detta förtydligas när Eva reflekterar kring syftet med ungdomarnas vistelse på träningsboendet och hur dessa metoder kan påverka dem:

Men tanken är att dom ska kunna bo ute och så och kunna förhålla sig till samhällsregler och normer, och det är väl det vi försöker förmedla att vara goda samhällsmedborgare (skratt). Ja men försöka förmedla hur samhället fungerar lite så och hur man på bästa sätt hankar sig fram där.

Personalens strategier för att socialisera ungdomarna in i samhället och förmedla innebörden av ”den goda samhällsmedborgaren” kan exemplifieras genom det som Michelle säger i samband med att vi frågar henne om hon upplever att hon förändrats under vistelsen på träningsboendet:

Ja, det har jag ju, för X (kontaktpersonen) skulle ju aldrig gå med på att jag bara ligger hemma hela dan, eller nån annan i personalen skulle ju heller aldrig gå med på det, så dom... Men dom tar ju tag i saker mer än vad mamma gör. Dom ringer ju till skolan och ber att få veta saker, asså hur det går för mig och... Min mamma vill inte ens gå på kvartssamtal liksom så det blir ju lite så.

Michelle pekar här tydligt på de yttre faktorer som förändrats i hennes vardag då hon befunnit sig på träningsboendet, men samtliga ungdomar menar även att den inre subjektiva personligheten förändrats. Mikael beskriver att han upplever att personalen på träningsboendet även har påverkat hans eget beteende i relativt stor utsträckning. Han menar bland annat att de har påverkat hur hans vänskapsrelationer ser ut idag. Sådär berättar Mikael om hur han ser på de vänskapsrelationer som framförallt ingick i hans liv innan han hade flyttat till träningsboendet:

Ja, det var väldigt speciellt folk. Riktiga idioter som jag inte vill komma tillbaks till. Nej, det var hårda tider...

Men hade du några bra vänner som du har kvar idag?

Ja, barndomskompisar har jag ju kvar... Som jag inte hade kontakt med på den tiden.

Jaha, som du har kontakt med nu?

Ja, som jag hade kontakt med innan och som jag har fått kontakt med nu igen... /.../ Min gamla tjejkompis sa till mig att ”nu är du den gamla du igen”.

Enligt Andersson (2003) är en del av individens självständighetsprocess att lära sig att anpassa sig till sin omgivning på en social nivå. Han menar att denna del i utvecklingen kan se annorlunda ut hos de ungdomar som växer upp under instabila familjeförhållanden än hos dessa där familjereaktionerna har präglats av trygghet och goda relationer. De ungdomar som levt under problematiska och konfliktfyllda familjeförhållanden tenderar att besitta en bristande tillit till vuxenvärlden i stort, eftersom de vuxna som funnits tillgängliga för den unge ofta har brustit i förmågan att ta ansvar. Denna bristande tillit kan i vissa fall leda till att den sociala utvecklingen blir begränsad hos ungdomen, vilket gör att den unge kan få svårt att anpassa sig till sin omgivning. Det kan också leda till att individen utvecklar en bristande förmåga att undvika olika typer av faror, menar Andersson (ibid.). Med samtalet med Mikael kring hur hans tidigare livssituation såg ut som grund kan vi se att han tidigare kom att bli en del av ett sammanhang, alltså i sin tidigare vänskapskrets, där han inte alls trivdes egentligen

och där han också utsatte sig själv för fara. Mikael använde sig alltså då av en strategi som han idag kan se var mycket destruktiv för honom. Idag då Mikael är i fas med att gå vidare till en helt självständig lägenhet och dessutom har ett fast heltidsarbete kan vi se att han idag har en starkare självkänsla, som bland annat kan spåras till det stöd som han har fått ifrån träningsboendet och framförallt från den i personalen som under denna tid har varit hans kontaktperson. Andersson (ibid.) att en starkare självkänsla är ett av de mål som man inom miljöterapi lägger stor vikt vid och som också ofta blir en konsekvens av behandlingsarbetet. Mikael uttrycker även att hans ”gamla” vänner som han idag hittat tillbaks till upplever att han har förändrats på så sätt att han ”nu är den gamla igen” vilket tyder på att Mikaelns identitet idag upplevs som förändrad även från hans vänners sida. Mikael menar dock att han upplevde första tiden på boendet som väldigt tung, vilket han beskriver såhär:

Jag kommer ihåg att det var väldigt jobbigt, i början när jag flyttade hit, då skulle man vara inne på rummet nio tror jag det var. /.../ Jag vet inte om det var nio eller tio, när det var skola... Dom (personalen) tvingade mig att gå till skolan. Jo, det var nio och så skulle man släcka klockan elva. Det var ett rent helvete, var det. Jag tänkte dra därifrån, men så tänkte jag ”nej fan, jag måste vara kvar här ändå så...”.

Här beskriver Mikael att han till en början tyckte det var mycket svårt att anpassa sig till den struktur som finns på träningsboendet. Utifrån detta citat kan vi se att han upplevde denna period som mycket jobbig, men att han trots allt valde att stanna kvar för att han var motiverad till att komma ifrån den problematiska situation som han tidigare befunnit sig i. En av anledningarna till att Mikael upplevde den första tiden som så tung skulle bland annat kunna vara att den struktur han möttes av på träningsboendet var mycket olik den han var van vid från sitt tidigare hem. Andersson (2003) menar att tydliga regler och en fast struktur är en mycket viktig del i det miljöterapeutiska arbetet då de sker på en en form av institution, som i detta fall. Strukturen skapas inte bara av praktiska skäl för att förenkla vardagsrutinerna kring bland annat måltider, skola och läggning och väckning. Den blir även ett verktyg och en strategi för att skapa den stabilitet som är nödvändig för att den unge så småningom ska kunna slussas vidare ut i samhället till ett självständigt liv. Han menar även att det förhållningssätt som personalen använder sig av i denna behandlingsmetod bidrar till att skapa tillit, vilket som tidigare nämnt ofta är en brist hos denna grupp ungdomar. Om vi sätter denna analys i relation till Claezons (2004) tidigare forskning kan vi se att Mikaelns upplevelser bekräftas av det som Claezon (ibid.) menar är ett möte mellan två världar, alltså mötet mellan klienten och socialarbetaren. Claezon (ibid.) menar precis som Andersson (2003) att det är mycket viktigt att det skapas tillit i denna relation, men hon menar även att klienten som i detta fall är ungdomar ofta kan uppleva en ambivalens i relation till socialarbetaren eftersom de samtidigt som de är tacksamma för de stöd de får av personalen också vill upprätthålla en viss distans till dessa personer. Denna ambivalens kan vi alltså också se i Mikaelns beskrivning av sina upplevelser.

Ett bra exempel på att skapandet av tillit är en viktig strategi hos personalen på träningsboendet hittar vi i samtalet med Anna där hon själv väljer att ta upp begreppet tillit som en viktig faktor för förändring och utveckling hos henne själv. Här nedan beskriver hon varför:

Nej, men alltså att man sköter sig och som sagt, dom (personalen) gav ju mig jättemycket tillit även om jag liksom smög och sådär. Men dom gav mig nya chanser och man lärde sig att det spelar ju liksom ingen roll om jag är ärlig... Jag kan lika gärna vara ärlig. För jag fick ju mer skit när jag smög och ljög och det kändes jättejobbigt varje gång det kom fram och dom ”ja, men hon har ju inte varit i skolan...” ”Ahh, men ta bort mig!”, liksom. Och då kändes det ju ändå bättre att vara ärlig, för tilliten har ju ändå fått mig att kunna säga som det är, utan att gå och tänka på ”ska jag säga det, eller ska jag inte säga det...?”

Det Anna alltså belyser i detta citat är att det faktum att personalen visade henne tillit och ständigt gav henne nya chanser trots att hon ibland misskötte sig fick henne att inse att det

faktiskt lönade sig att vara ärlig i denna relation. Detta kan precis som Mikael's beskrivning kopplas till Anderssons (2003) syn på vikten av tillit i dessa typer av relationer. Genom denna känsla av tillit har alltså Anna lärt sig att det är okej att göra misstag och att tilliten trots detta kan bestå i relation till trygga vuxna., vilket Andersson (ibid.) alltså menar är extra viktigt för de ungdomar som tidigare inte omgivits av trygga och tillitsfulla vuxna, och där dessa vuxna ständigt brustit vad det gäller att ta ansvar.

En av de strategier som personalen på träningsboendet beskriver att de använder sig av är att skapa goda relationer till ungdomarna. Sådär berättar Erik om hur hans förhållningssätt ser ut i behandlingsarbetet:

Jag skapar relationer, ja lägger ner mycket tid på det. Jag går inte in i en massa tunga samtal och så den första tiden, tar det lite lätt, lär känna varandra och är en trygg vuxen som finns i närheten så att säga, och skapar en god relation så att säga, utifrån det sen så får jag ju mycket tillbaka. Och sen jobbar jag mycket med nätverket kring ungdomen, alla vuxna och det närmaste vännerna, skolan, allting.

Erik menar alltså att han anser att den viktigaste delen av behandlingsarbetet är att skapa goda relationer till klienterna. Han beskriver att han i relationen fungerar som en trygg vuxen, samt att han lägger stor vikt vid att arbeta med ungdomens nätverk. Jenner (2000) menar att det inom den miljöterapeutiska behandlingsmetoden är viktigt att socialarbetaren tillsammans med klienten skapar en god och öppen kommunikation, vilket Erik här ger uttryck för är en viktig prioritet i hans arbete. Jenner (ibid.) menar även att det är viktigt att behandlaren i relation till sin klient är medveten om hur man bäst förhåller sig till sin auktoritet. Författaren menar att man bör ha auktoritet men inte vara auktoritär i sin roll som behandlare. Vi kan se Eriks strategi som ett exempel på detta då han beskriver att han till en början inte tar sig an så mycket allvarliga samtal och istället lägger fokus på relationsbyggandet. Att i stor utsträckning arbeta med ungdomens nätverk, i form av bland annat familj, vänner och skola vilket Erik också menar är viktig strategi i hans arbete kan förutom det miljöterapeutiska förhållningssättet också härledas till empowerment. Payne (2002) menar att man då man använder empowerment i socialt arbete framförallt fokuserar på de färdigheter som redan finns hos klienten och arbetar för att utveckla dessa förmågor för att klienten med tiden ska kunna leva ett självständigt liv, vilket vi kan se att ett stöttande nätverk är en viktig förutsättning för.

Sammanfattningsvis kan vi i detta tema se att skapandet och upprätthållandet av en tillitsfull och god relation mellan personalen och ungdomen är en nödvändig strategi i arbetet, för att uppnå önskad förändring. Det är också en av de mest grundläggande faktorerna i allt behandlingsarbete. En god relation leder i sin tur till att ungdomarna upplever en ökad tillit till vuxenvärlden i stort. En öppen och ärlig kommunikation är en förutsättning för att denna typ av relation ska kunna uppnås, vilket är något som både ungdomar och personal beskriver. Att ungdomarna lär sig att skapa struktur i vardagen är en förutsättning för att de ska kunna leva ett mer stabilt och självständigt liv, vilket i sig är ett av de övergripande målen både för personal och klienterna. Då ungdomarna med stöd från personalen får uppleva att de faktiskt har förmåga att själva skapa en fungerande livssituation tenderar detta att leda till ökad självkänsla hos ungdomarna. Slutligen kan vi också se att de metoder och strategier som personalen använder sig av i arbetet med ungdomarna ofta syftar till att socialisera ungdomarna till fungerande självständiga individer, så att de så småningom kan slussas vidare ut i samhället.

Kapitel 5. Slutdiskussion och förslag på vidare forskning

I detta avsnitt följer en presentation av de slutsatser vi kunnat urskilja utifrån studiens resultat, som vi också kommer att föra en diskussion kring, samt våra egna tolkningar och reflektioner. Eftersom de teman vi identifierat och använt oss av i resultat och analys sammanlänkas på flera olika plan, har vi valt att låta diskussionen vara av mer fri karaktär, för att på så sätt ge en helhetsbild av de svar vi kommit fram till utifrån syfte och frågeställningar. Det övergripande syftet med studien har varit att undersöka hur identitetsutvecklingen och självständighetsprocessen ser ut hos ungdomar som är placerade på ett träningsboende. För att komma fram till detta har vi framförallt valt att låta ungdomarnas egna upplevelser stå i fokus. Vi har även låtit personalen på träningsboendet få komma till tals för att få en djupare förståelse för hur dessa processer tar form, men också för att skapa en mer teoretisk och metodiskt förankrad ingång till dessa fenomen.

Gällande hur ungdomarna själva upplever att placeringen har påverkat deras självbild och självständighetsprocess, framträder ett antal faktorer som är gemensamma för de flesta av våra informanter. Bland annat har vi kunnat se att ungdomarna tidigare har fått ta ett relativt stort ansvar för sig själva på en nivå som de kanske inte alltid har varit redo för mognadsmässigt. De har alltså mer eller mindre blivit påtvingade ett intagande av rollen som självständig vuxen, och detta i ett alltför tidigt skede. De ofta mycket problematiska hemförhållandena har gjort det svårt för ungdomarna att själva utforma en positiv självständighetsprocess, och även att utveckla sin identitet. Med hjälp av Thomas Johanssons syn på hur identitetsutvecklingen hos ungdomar ser ut ser vi detta som ett åsidosättande av identitetsskapandet. Med detta menar vi att det faktum att våra informanter befunnit sig i ofta närmast kaotiska livssituationer, i vissa fall har lett till att det inte har funnits utrymme för

dessa processer att ta plats på samma sätt som hos ungdomar som lever under trygga och stabila förhållanden. Vi kan se att många av de sociala begränsningar som tidigare präglade ungdomarnas livssituationer idag har minskat till följd av att de med stöd från personalen på träningsboendet har lyckats skapa en mer stabil och trygg tillvaro. Med sociala begränsningar menar vi till exempel det bristfälliga stöd som funnits ifrån föräldrarnas sida både på ett emotionellt och på ett praktiskt plan. Det har även framkommit under intervjuerna att ungdomarna har haft en bristfällig tillgång till trygga vuxna, och därmed positivt laddade relationer. Däremot beskriver tre av ungdomarna att de under större delen av sin uppväxt haft nära relationer bland jämnåriga, vilka har fungerat som stödjande för ungdomarna i deras livssituationer. Mikael, vars tidigare vänskapskrets bestått av personer med främlingsfientliga åsikter, beskriver under intervjun hur han idag fått en starkare självbild och därigenom gjort valet att ta avstånd från dessa typer av destruktiva sammanhang. De faktorer som bland annat har varit avgörande för denna förändring är de tillitsfulla relationer som personalen tillsammans med klienterna har skapat, genom att ha en öppen och ärlig kommunikation där personalen kan fungera som trygga vuxna som alltid finns till som stöd. Då ungdomarna får uppleva en annan typ av stöd än vad de tidigare har fått och ser de positiva konsekvenserna av dessa ökar också tilliten till vuxenvärlden.

I temat *En trygg hamn* framkommer det även att en viktig aspekt för ungdomarnas utveckling har varit att det har funnits både tid och utrymme för utforskandet av sig själv. Detta kan bland annat handla om att få testa gränser och att få uppleva att det är acceptabelt att begå misstag, och att stödet ifrån de vuxna fortfarande består. Ungdomarna beskriver att de upplevt denna tid som mycket värdefull, eftersom det har gett dem möjlighet att reflektera och utvecklas som individer. Personalens stödfunktion syftar bland annat till att öka ungdomarnas självständiga förmåga vad det gäller att finna lösningar på problematiska situationer genom reflektion. Behandlingsassistenten Eva beskriver detta då hon använder begreppet ”spegling”. Med detta menar hon att personalen i samtal med ungdomarna försöker ”spegla” deras tankar och funderingar för att på så vis stödja klienterna i en process som syftar till att de själva ska kunna få större insikt till exempel kring varför de agerar på ett visst sätt och hur de istället skulle kunna hantera situationen. Tanken med detta förhållningssätt är även att medvetandegöra ungdomarna om att det i framtiden inte alltid kommer att finnas personer till hands som kommer kunna stödja dem i dessa typer av situationer, utan att de själva måste hitta egna förhållningssätt och strategier för att hantera livssituationen. Den ökade graden av självkänsla, hos ungdomarna som framförallt kan härledas till deras känsla av att klara av att hantera sin vardag på ett mer positivt sätt har även lett till att självständighetsprocessen får större utrymme idag. Denna process ter sig även på ett annat sätt än tidigare då ungdomarna menar att deras upplevelse av självständighet främst berodde på att de var tvungna att ta ett större ansvar på grund av deras föräldrars bristande ansvarsförmåga, vilket vi tidigare berört. Informanterna beskriver vidare att anledningen till att de ansåg sig vara relativt självständiga innan de flyttade till träningsboendet framförallt har varit en konsekvens av den brist på stöd från vuxenvärlden som de menar har präglat deras tidigare livssituationer. Ungdomarna beskriver att de idag uppfattar sig själva som mer självständiga individer. Denna känsla knyts bland annat samman med den ökade upplevelsen av att ha förmågan att sköta ett eget boende. Det handlar även till stor del om att ha lyckats skapa sig en stabilare livssituation i form av exempelvis en fungerande sysselsättning, vare sig det är skola, praktik eller arbete. Detta utvecklingsmönster ser vi som en konsekvens av de arbetsmetoder som personalen använder sig av där en tydlig struktur är ett genomgående mål. Den struktur som i grunden handlar om att ungdomarna i framtiden ska kunna skapa sig ett självständigt liv fungerar också som en motivation för att ungdomarna ska komma vidare i sin process. Vi kan se att dessa viktiga beståndsdelar i stor utsträckning kan komma att fungera som skyddsfaktorer i ungdomarnas socialiseringsprocess, då det minskar risken för utanförskap och andra sociala problem. Utifrån tidigare forskning kan vi se att ungdomar som har varit placerade på institution, efter

avslutad placering, utgör en riskgrupp på så sätt att de kan bli problematiskt att hitta en ny livsstil eftersom den tidigare mer destruktiva livsstilen inte längre är socialt gångbar. Vi menar dock att ungdomarna på träningsboendet med skyddsfaktorer som en fungerande sysselsättning, eget boende och en kunskap kring att hantera sina egna problem har markant större förutsättningar att i fortsättningen ha förmågan att hantera kommande livskriser och andra svårigheter. Vi kan därför ha förståelse för varför man idag inom socialtjänsten så långt det går strävar efter att använda sig av dessa typer av mer öppna verksamheter och liknande lösningar framför mer slutna institutioner, vilket vi anser vara något positivt.

Personalen på träningsboendet har även fungerat som en form av socialiseringsagenter, vilket betyder att deras funktion delvis har bestått i att förmedla normer och värderingar som är nödvändiga för att ungdomarna ska kunna slussas vidare ut i samhället och fungera som självständiga individer. Denna socialisationsprocess kan även anses ingå i de skyddsfaktorer som vi tidigare nämnt att ungdomarna tillförskaffar sig. Under tiden på träningsboendet ser vi att ungdomarna får större möjligheter att reflektera kring sina livssituationer och ta ställning till de valmöjligheter som ett självständigt liv innebär. Denna förändring leder ofta till att individen kan utforska de möjligheter som finns och utforma sitt liv utifrån sina egna förutsättningar. Ett exempel på detta kan bland annat vara att individen väljer att börja studera igen eller att söka arbete. Det kan också vara att man som i Mikael's fall väljer bort de tidigare vänskapsrelationer som han idag kan se har varit destruktiva för honom och istället söker sig till andra typer av kretsar. Personalens berättelser av hur de upplever arbetet med ungdomarnas identitetsutveckling och självständighetsprocess visar på att ungdomarna genomgår en stor förändring under vistelsen på träningsboendet. Personalen menar bland annat att den ökade självkänslan är en tydlig förändring hos ungdomarna. Denna förändring hör även samman med ungdomarnas ökade förmåga till självständighet. Genom att få erfara att de kan klara sig på egen hand ökar självkänslan, samtidigt som en ökad självkänsla leder till att motivationen att själv skapa ett självständigt liv också ökar.

Avslutningsvis hoppas vi att denna studie ska väcka intresse för vidare forskning inom detta område. Då vi sökte efter tidigare forskning fann vi att den forskning som finns inom detta ämnesområde framför allt berör de ungdomar som antingen placerats på institutioner av mer sluten karaktär, eller ungdomar som får insatser från socialtjänsten i form av olika hemmaplanslösningar. Vi kan även se att den forskning som finns kring ungdomar tenderar att bortse från ungdomarnas egna upplevelser och perspektiv. Vi menar även att den typ av verksamhet som har stått i fokus under denna studie representerar ett relativt nytt förhållningssätt inom det sociala arbetets fält, som vi anser vara mycket intressant eftersom det skiljer sig markant ifrån den mer traditionella institutionsvården som på senare tid utsatts för ganska hård kritik. Dessutom anser vi att den klientgrupp som framförallt befinner sig på träningsboendet i sig är en intressant grupp att studera, eftersom många av dem visar att de har en ganska hög grad av *resilience*, alltså återhämtningsförmåga. De befinner sig, i och med att socialtjänsten valt att placera dem i denna typ av verksamhet, i gränslandet mellan institutionsvård och hemmaplanslösningar. Det ser vi som en metafor för att de även skulle kunna befinna sig i gränslandet mellan det som enligt den samhälleliga normen ses som social utsatthet respektive en mer normal livsstil. Vi menar alltså att det är väldigt avgörande att se till vilken grad av stöd som förmedlas till denna grupp av ungdomar, och att det därmed blir viktigt hur man ifrån socialtjänstens sida väljer att bemöta dem. Med detta som grund är vår förhoppning att fler kommer att intressera sig för att lyfta upp dessa typer av verksamheter och de ungdomar som här innefattas. Ett av våra förslag till vidare forskning skulle därför kunna vara att sätta studiens ämnesområde i ett större sammanhang med exempelvis en hel kommun som utgångspunkt, vilket skulle öppna upp för ett bredare perspektiv, vilket i sin tur skulle kunna leda till större generaliserbarhet. Vi menar även att det hade varit intressant att genomföra en jämförande studie där öppna verksamheter som träningsboenden och andra

typer av stödboenden sätts i relation till institutioner av mer sluten karaktär, för att uppmärksamma likheter och skillnader och hur konsekvenserna av dessa ter sig. Man skulle också kunna tänka sig en mer kritisk studie, vilket var vår ursprungliga idé, där man skulle kunna studera vilka konsekvenser det allt mer individuellt inriktade sociala arbetet får för klienterna i förhållande till det mer socialpedagogiska, kollektivistiska arbetet. Det skulle även vara intressant att studera vilka teoretiska perspektiv och förhållningssätt som ligger till grund för dessa tendenser, och varför detta förhållningssätt anses vara mer önskvärt än andra.

Litteraturhänvisningar:

Böcker:

Adams, Robert (2003): *Social work and empowerment*. Palgrave MacMillan, British Association of Social Workers.

Andersson, Leif (2003) *Ungdomar med sociala och psykiska problem, utredning och behandling miljöterapi*. Atremi, Örebro

Barlebo Wenneberg, Sören (2001): *Socialkonstruktivism: Positioner, problem och perspektiv*. AB Boktryck, Helsingborg

Berglund, Stig- Arne (2000) *Socialpedagogik: i goda möten skapas goda skäl*. Studentlitteratur, Lund

Berglund, Stig-Arne (1998) *Val av livsstil: problemungdomars sätt att hantera verklighet och konstruera identitet*. Umeå Universitet, Institutionen för socialt arbete

Burr, Vivien (2003) *Social constructionism*. Routledge: London.

Börjesson, Bengt (2000) *Vad är miljöterapi?* ur: Hagqvist, Anders/ Windinghoff, Björn (Red.) (2000) *Miljöterapi- igår, idag och imorgon*. Studentlitteratur, Lund

- Claezon, Ingrid (2004): *Tvångsomhändertaganden: Ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv*. Bokförlaget Mareld.
- Dalen, Monica (2007): *Intervju som metod*. Gleerups utbildning AB.
- Erling, Ann/ Hwang, Philip (Red.) (2001) *Ungdomspsykologi, utveckling och livsvillkor*. Natur och kultur, Stockholm
- Fog, Elsebeth (2000) *Miljöterapi som begrepp och praktik*. ur: Hagqvist, Anders/ Windinghoff, Björn (Red.) (2000) *Miljöterapi- igår, idag och imorgon*. Studentlitteratur, Lund
- Forkby, Torbjörn (2006) *Öppenvårdens former: En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård*. Socialstyrelsen, Stockholm.
- Forsberg, Erik/ Starrin, Bengt (1997): *Frigörande kraft: Empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Förlagshuset Gothia AB.
- Frisén, Ann/ Hwang, Philip (Red.) (2006): *Ungdomar och identitet*. Bokförlaget Natur och kultur.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Bokförlaget Daidalos, Göteborg.
- Hagqvist, Anders/ Windinghoff, Björn (Red.) (2000) *Miljöterapi- igår, idag och imorgon*. Studentlitteratur, Lund
- Jenner, Håkan (2000) *Miljöterapi- en rörelse med många ansikten*. ur: Hagqvist, Anders/ Windinghoff, Björn (Red.) (2000) *Miljöterapi- igår, idag och imorgon*. Studentlitteratur, Lund
- Johansson, Thomas (1999): *Socialpsykologi: Moderna teorier och perspektiv*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Johansson, Thomas (2006) *Att skapa sin identitet: Ungdom i ett posttraditionellt samhälle*, ur: Frisé, Ann/ Hwang, Philip (Red.) (2006): *Ungdomar och identitet*. Bokförlaget Natur och kultur.
- Kvale, Steinar/ Brinkmann, Svend (2009): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Larsson, Sam/ Lilja, John/ Mannheimer, Katarina (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Marcia, James (2006) *Jagidentitet och objektrelationer*, ur: Frisé, Ann/ Hwang, Philip (Red.) (2006): *Ungdomar och identitet*. Bokförlaget Natur och kultur.
- Payne, Malcolm (2002): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Bokförlaget Natur och kultur, Stockholm.
- Svenning, Conny (2003): *Metodboken: Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling*.

Klassiska och nya metoder i informationssamhället. Källkritik på internet. Lorentz förlag.

Watt Boolsen,
*Kvalitativa analyser:
människa, samhälle.*
AB.

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Merete (2007):
Forskningsprocess,
Gleerups utbildning

Vetenskapliga artiklar:

Daining, Clara/ DePanfilis, Diane (2007): *Recilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood.* University of Maryland School of Social Work, United States. Children and Youth Services Review, vol. 29, no. 9, pp. 1158-1178. Hämtad den 24 november 2010 från: www.asu.edu/.../Resilience_of_youth_in_transition_from_out-of-home_care_to_adulthood.pdf

Lindberg, Per (2009): *En kvalitetsutveckling för HVB – hem för vård eller boende för barn, unga och familjer.* Socialstyrelsen.
Hämtad den (24 november 2010) från <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-126-5>

Vetenskapsrådet (2002): *Forskningsetiska principer: Inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning.* Tryck: Elanders Gotab. (ISBN:91-7307-008-4)
Hämtad den 24 november 2010 från:
http://www.vr.se/download/18.../forskningsetiska_principer_tf_2002.pdf

Övrigt:

Jonsson, Peter/ Salén, Isabel (2009) *Han ville inte bänka in kunskap utan mer ett sätt att tänka: en studie om ungdomar, identitet och socialisation.* Högskolan Väst, Socialpedagogiska programmet (C-uppsats)

Bilaga 1: Informationsbrev

Hej!

Vi är två socionomstudenter på institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet som under hösten 2010 ska skriva C-uppsats.

Syftet för uppsatsen är;

att undersöka hur ungdomar som är placerade på träningsboende konstruerar sina identiteter. Vi är intresserade av att ta reda på om, och i så fall hur, en sådan placering påverkar ungdomarnas identitetsbyggande. Vidare vill vi undersöka huruvida ungdomarna upplever att

placeringen på boendet ökat eller minskat deras möjligheter till ett självständigt liv.

För att vidga förståelsen för dessa ungdomars situation ytterligare vill vi även undersöka hur personalen som arbetar på boendet tror att ungdomarnas identitetsskapande och självständighetsprocess påverkats av att vara placerade.

Frågeställningar:

1. Hur upplever ungdomarna att en placering på ett träningsboende påverkar självkänslan och omformandet av självbilden?
2. Upplever ungdomarna att deras förmåga till att fatta självständiga beslut kring livssituationen och att klara sig själva har förändrats under placeringen, och i så fall hur?
3. Hur ser personalens tankar och upplevelser ut kring hur ungdomarnas identitetsskapande påverkats av tiden på träningsboendet? Och hur upplever de att ungdomarnas förmåga till att klara sig själva förändrats under tiden på boendet?

För att ta reda på detta vill vi intervjua fyra ungdomar placerade på ett träningsboende och två personal som arbetar i denna verksamhet.

Bilaga 2: Intervjuguide – ungdomarna

Inledning

Syftet med studien är att undersöka hur ungdomar som är placerade på träningsboende konstruerar och omformar sina identiteter. Vi är intresserade av att ta reda på om, och i så fall hur, en sådan placering påverkar ungdomarnas identitetsbyggande. Vidare vill vi undersöka huruvida ungdomarna upplever sig bli mer eller mindre självständiga av att vara placerade på detta boende.

Vi vill även undersöka om, och i så fall hur, personalen upplever att behandlingen påverkar ungdomarnas konstruerande av identiteten och om identitetsskapandet samverkar med självständighetsprocessen.

Anonymitetsskydd

Materialet för intervjun kommer att hanteras konfidentiellt och enbart vi som författare kommer att ta del av inspelningarna. Även informanterna kommer att få ta del av de transkriberade intervjuerna, till en viss del, då de får läsa igenom och godkänna sina uttalanden. Intervjun är frivillig och informanten kan när som helst välja att avbryta eller välja att inte svara på en fråga.

Återkoppling

Den färdiga uppsatsen kommer att presenteras för informanterna och dess verksamhet för att det ska ges en möjlighet för deltagarna att ta del av resultatet.

Bakgrundsinformation

1. Ålder?
2. Kön?
3. Hur länge har du vistats på verksamheten?

Sysselsättning

1. Vad hade du för typ av sysselsättning innan du flyttade till träningsboende X? (Skola, jobb, praktik eller annan sysselsättning)
2. Kan du beskriva hur det var då? (Bra eller dåligt?)
3. Trivdes du med din sysselsättning?
4. Vad har du för sysselsättning idag och hur tycker du att situationen har förändrats? (Om den har det)

Familjesituation

1. Kan du berätta lite om din familj idag?
2. Hur såg din boendesituation ut innan du kom till X?
3. Hur upplevde du att relationerna såg ut inom familjen innan du flyttade till X?
4. Kan du berätta lite om hur det gick till när du blev placerad? Beskriv din upplevelse av det.
5. Har din relation till familjen förändrats sedan du flyttade till X? I så fall hur?

Vännskapskretsen

1. Hur såg dina vänskapsrelationer ut innan du blev placerad?
2. Umgås du med samma vänner nu som du gjorde innan? (Nya relationer?)
3. Har dessa relationer förändrats sedan du flyttade till X? (Varför tror du det i så fall?)
4. Upplever du att du fortfarande har lika mycket gemensamt med dina vänner?

Självbilden/ identiteten

1. Tycker du att du har förändrats som person sedan du flyttade till X? (I så fall, på vilket sätt?)
2. Tycker du att du har lärt dig någonting om dig själv under tiden på träningsboendet? (I så fall vad?)
3. Tror du att dina vänner/din pojk- eller flickvän tycker att du har förändrats sedan du flyttade till träningsboendet? (I så fall hur?)
4. Tror du att din familj tycker att du har förändrats? (I så fall hur?)

Självständighet

1. Vad är självständighet för dig? (Att klara sig själv, fatta egna beslut och så vidare)
2. Upplever du att du har blivit mer eller mindre självständig under tiden som du har bott på X? (På vilket sätt, och vad tror du att det beror på?)
3. Hur upplever du att du påverkats av din familj gällande möjligheten att styra över ditt liv och fatta egna beslut innan du flyttade till X?

Boendet/ kontaktpersonens roll

1. Vilka förväntningar hade du på X innan du kom dit? Upplever du att dessa förväntningar uppfylldes? (Om inte, på vilket sätt?)
2. Vad hade du för framtidsdrömmar och mål med placeringen innan du kom till X? (Har personalen på X hjälpt dig att uppnå dessa mål, och i så fall hur?)
3. Hur ser dina framtidsdrömmar och mål ut idag?
4. Hur har du upplevt relationerna mellan dig och personalen? (Är det någon speciell

- person i personalen som har betytt mycket för dig?)
5. Vad har varit bra och mindre bra med placeringen?
  6. Hur tror du att placeringen på X har påverkat hur din sysselsättning ser ut idag? (Hur tror du att det hade sett ut om du inte hade flyttat till X?)
  7. Hur tror du att placeringen har påverkat relationen till din familj, och hur tror du att det hade sett ut om du i stället bott kvar hemma?
  8. Tror du att dina vänskapsrelationer hade sett annorlunda ut om du inte flyttat till X?
  9. Upplever du att placeringen på X har påverkat hur pass väl du klarar dig själv och tycker du att du fått den hjälp du behövt för att bli mer självständig i din vardag? (På vilket sätt)

Avslutande frågor

1. Om du tänker tillbaka på tiden på X, vad har varit viktigast för dig?
2. Vad tror du att du har fått med dig från tiden på X som du inte hade fått om du bott kvar hemma?
3. Om du skulle beskriva dig själv och din livssituation idag, vad skulle du säga då?

Finns det något mer du vill tillägga eller fråga om?

Tack så mycket för din medverkan!

Bilaga 3: Intervjuguide – personalen

Inledning

Syftet med studien är att undersöka hur ungdomar som är placerade på träningsboende konstruerar och omformar sina identiteter. Vi är intresserade av att ta reda på om, och i så fall hur, en sådan placering påverkar ungdomarnas identitetsbyggande. Vidare vill vi undersöka huruvida ungdomarna upplever sig bli mer eller mindre självständiga av att vara placerade på detta boende.

Vi vill även undersöka om, och i så fall hur, personalen upplever att behandlingen påverkar ungdomarnas konstruerande av identiteten och om identitetsskapandet samverkar med självständighetsprocessen.

Anonymitetsskydd

Materialet för intervjun kommer att hanteras konfidentiellt och enbart vi som författare kommer att ta del av inspelningarna. Även informanterna kommer att få ta del av de transkriberade intervjuerna, till en viss del, då de får läsa igenom och godkänna sina uttalanden. Intervjun är frivillig och informanten kan när som helst välja att avbryta eller välja att inte svara på en fråga.

Återkoppling

Den färdiga uppsatsen kommer att presenteras för informanterna och dess verksamhet för att det ska ges en möjlighet för deltagarna att ta del av resultatet.

Bakgrundinformation

1. Hur länge har du jobbat på X?
2. Vad har du för bakgrund? (utbildning, tidigare yrken?)

Verksamheten

1. Vilka teorier och/eller metoder använder ni er av i arbetet med ungdomarna?
  - Hur tycker du att dessa metoder fungerar i praktiken?
2. Hur upplever du att personalgruppen fungerar?
3. Upplever du att ni är eniga om hur ni vill utforma behandlingen?
  - Om inte, vad skiljer er åt?
4. Hur mycket kontakt har ni med ungdomarna?
  - Upplever du att det gäller för alla eller är det beroende av ungdomens behov?

Boendets/kontaktpersonens roll

1. Hur upplever du att relationerna mellan personalen och ungdomarna ser ut?
2. Upplever du att personalgruppens metoder skiljer sig åt i arbetet med ungdomarna?
3. I så fall, vad tror du att det beror på? (Meningsskiljaktigheter, utbildning?)
4. Hur upplever du rollen som kontaktperson?
5. Hur tror du att denna relation skiljer sig från din kontakt med de andra ungdomarna på X?
6. På vilket sätt upplever du att personalen är stödjande för ungdomarna?
7. Upplever du att ungdomarna får tillräckligt med stöd?
  - 5. Om inte, varför?
8. På vilket sätt arbetar ni med ungdomarnas relationer till sina familjer?
9. På vilket sätt anpassar ni behandlingen/ stödet efter ungdomarnas egna mål och förväntningar? (Ser praktiken likadan ut som i teorin?)

Ungdomarnas utveckling

1. På vilket sätt arbetar ni med ungdomarnas självständighet?
2. Hur tror du att X behandlingsmetoder påverkar ungdomarna i deras självständighetsprocess?
  - På vilket sätt?
3. Upplever du att ungdomarna är redo att klara sig själva efter avslutad kontakt med X?
  - Tror du att det finns någon skillnad i hur man ser på killar och tjejer i detta avseende?
4. Hur tror du att ditt förhållningssätt som kontaktperson och behandlingsassistent påverkar ungdomarna i deras personliga utveckling och sätt att se på sig själva?
5. Upplever du att det skiljer sig åt mellan vad ni som arbetsgrupp och du som enskild behandlingsassistent prioriterar att fokusera på i arbetet med ungdomarna?
  - I så fall, på vilket sätt?
6. Hur arbetar ni för att stödja ungdomarna i deras sysselsättning?
7. Hur tror du att behandlingsarbetet kan påverka hur ungdomarnas sysselsättning fungerar?
8. Upplever du att placeringen på X kan påverka hur ungdomarna förhåller sig till sina vänner?
9. På vilket sätt arbetar ni med ungdomarnas familjesituationer (relationer till familjen)? Kan du beskriva hur du tror att behandlingen kan påverka ungdomarnas relation till sina familjer?
10. Hur tror du att ungdomarnas familjer upplever att ungdomarna förändras under behandlingen, om de gör det?
11. Upplever du att behandlingen kan påverka ungdomarnas självbild och självkänsla?
  - På vilket sätt i så fall?
12. Tror du att ungdomarnas identitetsbyggande påverkas av att de är placerade på X?
  - På vilket sätt i så fall?

13. Vad tror du är det viktigaste som ungdomarna lär sig under tiden på X?

Är det något du vill tillägga eller något du undrar över?

Tack för din medverkan!